

**KOE TOHI SILAPA
&
PALANI NGAUE**

**LAUTOHI FAKASAPATE
VAHEFONUUA TONGA 'O AOTEAROA**

KALASI 6

TALAMU'A

Si'i kau Failautohi Fakasapate 'a e Vahefonua Tonga o Aotearoa, 'oku tau tuku 'a e kololia mo e langilangi ma'ae 'Otua Mafiman 'i he'ene tataki kuo fai 'o lava ai ke fakahoko 'a e visone ko eni ne toka mei he kuo hili, ke 'iai ha Silapa ma'ae Lautohi Fakasapate 'a e Vahefonua Tonga o Aotearoa. 'Oku ou fie fakaha loto tau'ataina pe ko e ngaue ni 'oku 'ikai ke 'ata mei he tonounou, he 'oku 'ikai ke haohaoa. 'Oku taau ke tau tuku ki he 'Otua toko taha pe ke 'a'ana 'a e ngaue haohaoa mo 'ikai hano tonounou. Ko e ngaue kuo mau fai 'oku 'iai hono matavaivai mo hono fakangatangata pea 'e toki ala fakalelei 'i he kaha'u na hili ha ta'u 'e 4 ki he 5 mei he ta'u ni, 2006.

Ko e ngaue ne mau fai, ko e feinga ho mau lelei taha ke fatu 'a e silapa ke hoa mo e 'ataakai 'o Aotearoa, ka 'i he taimi tatau na'a mau feinga ke kei fakatefito 'a e Silapa 'i he Tohitapu mo e ngaahi tefito'i Tui Faka-Metotisi kuo tukufakaholo mai 'i he Siasi. Ko e Taumu'a Fakalukufua (Mission Statement) 'a e Lautohi Fakasapate 'a e Vahefonua Tonga o Aotearoa, **"KE AKO'I 'A E FANAU LAUTOHI FAKASAPATE METOTISI TONGA 'I HE TOKONI MAI 'A E LAUMALIE MA'ONI'ONI KE NAU HOKO KO E KAU TISAIPALE LELEI 'A SISU 'I HE 'ATAKAI 'OKU NAU 'IAI/'** Ko e kaveinga eni ne ne tataki 'a e fatu Silapa ne mau fai, pea 'oku mahu'inga ke mahino mo mo'ui 'a e kaveinga ni he loto mo e fakakaukau 'a e kau Failautohi Fakasapate, kae malava ke ola 'a e ngaue te mou fai. Fakatokanga'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni ko 'eni felave'i mo e Kaveinga Fakalukufua 'a e Lautohi fakaSapate: i) Ka 'ikai kau 'a e Laumalie Ma'oni'oni 'i he ngaue'i 'o e Silapa ni 'e 'ikai ha ola 'e ma'u. Kuo pau ke kau mai 'a e Laumalie Ma'oni'oni 'i ho'o teuteu mo ho'o ako'i 'a e fanau, he ko e Laumalie Ma'oni'oni 'oku ne fakaola 'etau faifatongia. ii) Kuo pau keke tomu'a hoko koe, Failautohi Fakasapate ko e Tisaipale lelei 'a Sisu, kae toki hoko 'a e fanau ko e kau Tisaipale lelei 'a Sisu.

'Oku 'oatu heni 'eku fakamalo makehe ki he Komiti Silapa ne nau kalusefai bonau taimi mo 'enau mo'ui kae fakahoko 'a e ngaue ni. Na'e 'iai 'a e ngaahi Kalasi ne lele 'o a'u ki he tepi pea ne 'iai 'a e Kalasi 'e ni'ihi ne lele pea toki fakaa'u 'e he ni'ihi kehe ki he tepi, ka neongo ia kuo 'osi hotau fatongia. 'Oku ha 'a e hingoa 'o kinautolu 'i he Komiti Silapa ne nau fakahoko 'a e ngaue ni 'i he peesi Fakalahi. Fakamalo foki ki he Vahenga Ngaue 'Aokalani-Manukau 'i he fakafaingamalie 'a 'enau ngaahi me'angaue ke fakahoko 'aki 'a e ngaue mahu'inga ni.

Ofa lahi mo e Lotu

Faifekau Taufa Filiai

Sea 'o e Komiti Lautohi Fakasapate 'a e Vahefonua Tonga o Aotearoa. 27 Me 2006

Fakalahi (Appendix)

Komiti Silapa:

Sea:	Faifekau Taufua Filial.
Sekelitali(Konivina)	Loviana Tufulele
Fale'i:	Moala Katoa
Kalasi Kinitakateni:	Tivinia Talakai, Luhama Fale, Lingisou Teulilo
Kalasi 1:	'Isileli Manu, Nonu 'Alatini
Kalasi 2:	Filipine Laungaue, Lapulou Ikavuka, Kilisitina Pauta
Kalasi 3:	Kalo Kaisa, Lopeti Faka'osilea, 'Uhila Manase
Kalasi 4:	Loufau Siliva, Semisi Talakia'atu, Malieta Savieti
Kalasi 5:	'Anitilose Pulpuna, Manu Prescott, Falanisesi Hafoka
Kalasi 6	Loviana Tufulele, Foata Tu'ipulotu, Meliame Fihaki

KO E SILAPA MA'AE KALASI 6

(TA'U 19+)

KAVEINGA FAKALUKUFUA 'A E POTUNGAUE LAUTOHI FAKASAPATE

“Ke ako'i 'a e fanau Lautohi Fakasapate Metotisi Tonga, 'i he tokoni mai 'a e Laumalie Ma'onfoni, ke nau hoko ko ha kau Tisaipale lelei 'a Sisu 'i he 'aataakai 'oku nau 'i ai”

TAUMU'A

1. Ke hinoi'i mo tanumaki 'a e mo'ui 'a e fanau lautohi fakasapate ke tupulekina 'enau **'ilo'i, tui** mo **mo'ui'aki** 'a Sisu Kalaisi pea ke nau hoko ko hono kau **muimui**, 'i he feitu'u kotoa pe.
2. Ke fakapapau'i 'oku nau mo'ui taau 'i he akonekina kinautolu "aki 'a e ngaahi tokateline faka-Kalisitiane ke nau hoko ko e kau fakamo'oni 'o Sisu Kalaisi 'i he'enau mo'ui, 'i he feitu'u kotoa pe.

TALATEU

Si'i kau failautohi, 'oku fatu 'a e silapa ni ke ngaue'aki 'e he Lautohi Fakasapate 'i he ta'u , 'e tolu.

Ko e ngaahi lesoni kuo teuteu, 'oku 'i ai 'a e tui te ne tanumaki 'a e mo'ui 'a e fanau ke ma'u 'a e kaveinga kuo fokotu'u ke hoko ko e kapasa ki he'enau fononga.

KOE KANOLOTO 'O E SILAPA

Ke 'ilo'i 'a Sisu
Ke tui kia Sisu
Ke mo'ui'aki 'a Sisu

NAUNAU 'OKU FIEMA'U

1. Tohi Silapa mo e Tohi Palani Lesoni Kalasi 6
2. Tohitapu
3. Mape 'o e Fononga Misinale hono 3 'a Paula
4. Himi
5. Tohi Ngaue (Fa'u Polokalama) ke ngaue'aki 'e he Failautohi
6. Pepa mo e peni 'a e fanau

KO E SILAPA:

1. TALI 'O SISU

- A. Makatu'uunga 'e 4 'o e Mo'ui Fakalaumalie
- E. Mo'ui Fakatisaipale (Mo'ui Talangofua)

2. LEA MO E'ULUNGAANGA

- A. Fetu'utaki, Femahino'aki, Fakapapau'i, Fakamo'oni'i
- E. Mo'ui 'Apsia ki he 'Otua
- F. Fale'i ki he Mo'ui
  - i. Toputapu 'o e mo'ui
  - ii. Ngaahi palopalema 'oku ne uesia 'a e mo'ui

3. TOHITAPU

- A. Veesi Lauloto - Il Timote 2: 22, Filipai 4:6
- E. Tisaipale Mateaki - ('Eseta 4:1 - 17, 5:1-14)
- F. Mo'ui 'a Sisu - Pekia ki he Toetu'u) VAHE 17-18
- H. Ko e Ngaue Faka-Tisaipale (Fononga Misinale hono 3 'a Paula)

4. TOKATELINE

- A. Fehu'i mo e Tali 2 vahe 20 - Ko e Folofola 'a e 'Otua
- E. Sakalameniti 'o e 'Ohomohe
- F. Kovinanite 'i Sainai / Kovinanite 'o S Kolosi

5. HIVA

- A. Himi 508 - veesi 1 mo e faka'osi
- E. Himi 442 ke tu'ungafasi'i veesi 1

KO E NGAahi TAUMU'A 'O E SILAPA

1. Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi makatu'unga mahu'inga ki hono tali 'o Sisu, pea mo e mahu'inga 'o 'enau 'ilo'i, tui mo mo'ui'aki 'a Sisu Kalaisi, ken au hoko ko 'ene kau tisaipale lelei.
2. Ke mahu'inga'ia 'a e fanau 'i he lea mo e 'ulungaanga faka'apa'apa Faka-Tonga 'aki 'enau lea'aki mo tohi lelei, pea ke nau ma'u ha ngaahi 'ulungaanga 'oku fe'unga mo taau mo e anga 'o e nofo 'a e kakai Kalisitiane
3. Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi fekau mahu'inga 'i he Tohitapu
3. Ke mahu'inga'ia 'a e fanau he ngaahi fekau he talanoa he tohitapu mo mo'ui 'aki e folofola 'a e 'Otua.
4. Ke 'ilo mo muimui 'a e fanau ki he ngaahi akonaki fakatokateline 'a e Siasi 'oku tau kau ki ai, pea ke tokonPi kinautolu ki he mo'ui lotu
5. Ke ngaue'aki 'e he fanau honau le'o ke fakalangilangi'i 'a e 'Eiki ko Sisu Kalaisi, pea ke nau lava 'o hiva he tu'ungafasi faka-Tonga.

KO E NGAahi LESONI KE AKO'I:

1. TALI 'O SISU

- A. Makatu'unga 'e fa 'o e mo'ui fakalaumalie E. Mo'ui Fakatisaipale (mo'ui talangofua)

A. MAKATU'UNGA 'E 4 'O E MO'UI FAKALAUMALIE:

Taumu'a 'o e Lesoni

1. Ke tokoni'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e ngaahi makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie
2. Ke tokoni'i e fanau ke nau tui 'o tali 'a e me'a'ofa 'a e 'Otua mo 'ene tala'ofa.
3. Ke pole'i e mo'ui 'a e fanau ke nau tali 'a Sisu ki loto ki he'enau mo'ui, pea ke nau hoko ko hono kau muimui.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo lava e tamasi 'i mo e ta 'ahine kotoa pe 'o pole 'i ke tali 'a Sisu ke pule he 'ene mo 'ui, 'o fakafou 'i ha'one talaloto mo efakaului.

Ki he Failautohi

'Oku mahu'inga ke ke 'uluaki maheni mo e ngaahi makatu'unga pea ke toki kamata ako'i ke mahino ki he fanau 'oku ke 'ilo 'a e me'a 'oku ke ako'i

Makatu'unga 'e 4 'o e Mo'ui Fakalaumalie

Ko e tokotaha kotoa pe kuopau ke ne 'ilo'i 'a e ngaahi me'a mahu'inga ko 'eni 'e 4 felave'i mo 'etau mo'ui fakalaumalie.

Makatu'unga 1

'Oku 'ofa 'a e 'Otua kiate koe pea 'oku 'i ai 'a 'e ne taumu'a fungani ki ho'o mo'ui.

'Io, 'oku 'ofa 'a e 'Otua ki he tokotaha kotoa pe 'o tatau ai pe pe 'oku te lotu pe ta'elotu. 'Oku lau ki ai 'a **Sione 3:16** - 'He na 'e 'ofapehe 'a e 'Otua ki mamani, ko ia na 'a nefoaki hono 'Alo tofupe 'e

taha nefakatupu, koe'uhi ko ia kotoa pe 'oku tuipikitai kiate la ke 'oua na 'a 'auha kae ma 'u 'a e mo 'ui ta 'engata. "

Ko e taumu'a fungani mo fisifisimu'a 'a e 'Otua kiate koe mo e tokotaha kotoa pe, 'oku ha ia 'ia **Sione 10:10e** *"Ko Au kuoUha 'u koe 'uhi ke nau ma 'u mo 'ui, pea ke nau ma 'u 'o lahi 'aupito. "* Ko e folofola tonu 'eni 'a Sisu 'o fakaha mat ko e taumu'a 'a e 'Otua ma'au mo e taha kotoa pe ke tau ma'u 'a e mo'ui 'o lahi 'aupito.

Makatu'unga 2

'Oku angahala'ia 'a e tangata. Ta ko e 'uhinga ia 'oku 'ikai te tau ma'u ai 'a e taumu'a fisifisimu'a 'a e 'Otua, ko e'uhi ko 'etau angahala'ia. 'Oku pou pou ki ai 'a **Loma 3:23e** -*"He kuofai angahala kotoape, pea 'oku 'ikai te tau a 'usia 'a e hoifua 'a e 'Otua. "*

'Oku 'ikai ke 'i ai ha taha 'e 'ataa mei he angahala. 'Oku tau tatau kotoa pe 'o hange ko e Himi - 'ha pe ki Langi ko e kilia"

Ko e motu 'a e tangata mei he 'Otua

' OTUA MA'ONI'ONI

ANGAHALA - 'IKAI HA FETU'UTAKI

TANGATA ANGAHALA

Loma 6:23a - *"He ko e tokonaki 'a e angahala ko e mate "*

Makatu'unga 3

Ko Sisu pe 'a e tokonaki 'a e 'Otua ki he angahala 'a e tangata. Pea 'ia Sisu 'oku 'ataa ke ke a'usia ai 'a e 'ofa mo e taumu'a 'a e 'Otua ki ho'o mo'ui. 'Oku fakamatala ki ai 'a **Loma 5:8** - *"Ka ko e 'Otua 'oku Nefakaha 'a e mo 'oni 'o 'Ene 'ofa 'A 'ana kiate kitautolu 'i he pekia 'a Kalaisi ma 'atautolu, lolotonga 'oku tau kei angahala. "* Lolotonga pe 'etau motu mei he 'Otua kuo pekia 'a Kalaisi ia ko hotau fetongi. Ko e pekia 'a Kalaisi, 'a ia ko e Kolosi 'oku ne fakahoko kitautolu ki he 'Otua.

'OTUA

KOLOSI 'O SISU

TANGATA ANGAHALA

'Oku lau ki ai 'a **Sione 14:6** - *"Peafolofola 'a Sisu ki ai, Ko Aupeko e Hala, pea mo e Mo 'oni mo e Mo 'ui. 'Oku 'ikai ha 'u ha taha ki he Tamai ka 'i he 'enefou 'iate Au"* Ko e KOLOSI, ko e hala pe ia 'e taha ke tau fou ai mei he vanu 'o e angahala ki he Mo'ui Ta'engata.

Makatu'unga 4

Ko e tali fakafo'ituitui 'a Sisu ko hoto 'Eiki mo Fakamo'ui.

Kuopau ke tau tali fakafo'ituitui 'a Sisu ke hoko ko hoto 'Eiki mo Fakamo'ui, pea te tau toki lava leva 'o 'ilo mo a'usia 'a e taumu'a 'a e 'Otua ki he'etau mo'ui. 'Oku 'ikai ke to e 'i ai ha founa ke ma'u ai hoto fakamo'ui ka ko 'eta tali fakafo'ituitui pe 'a Sisu. 'Oku pou pou ki ai 'a **Sione 1 : 12** - *"Ka ka 'ilonga kinautolu na' ema 'u la, na 'a nefakamafai 'i kinautolu ke hoko ko e fanau 'ae 'Otua, 'io, 'a kinautolu 'oku tui pikitai ki hono Huafa."*

FOUNGA KI HONO TALI 'O SISU KI HE'ETE MO'UI

i. Kuopau ke te fakaafe'i 'a Sisu 'i he Lotu. Fakaha 3:20 - *"Ko eni 'oku ou tu 'u ki he matapa 'o tukituki (Sisu). Kapau 'efanongo 'e ha taha (koe) ki hoku le 'o 'o ne to 'o 'a e matapa pea te u hu kiate ia pea te u kai 'ohomohe mo ia pea te ne kai 'ohomohe moAu"*

ii. Kuopau ke te lotu 'i he Tui. 'Oku 'uhinga eni, kuopau ke te falala kakato 'e hu mai 'a Sisu 'o fakatatau ki he'ene palomesi 'ia Fakaha 3:20. Te u hu atu ki ho loto, kapau te ke to'o 'a e matapa ho loto.

Hi. Ka hu mai'a Sisu ki hoto loto, he'ikai toe hu ki tu'a. ' Oku tu'o taha pe 'etetali 'a Sisu. ('Oku flema'u herd failautohi ke ke pole'i e fanau ke nau tali 'a Sisu ke pule he'enau mo'ui, pea ko eni 'a e taimi 'oku ui ai kinautolu ko e kau Kalisitiane mo'oni, he kuo nau tali ke nau hoko ko e kau muimui 'o Sisu.). Ko 'e te hoko ko e muimui 'o Sisu, 'oku te fakaongoongo ki he tataki 'a e Laumalie Ma'oni'oni, 'i he'ete ngaue 'oku fai, 'i he feitu'u kotoa pe.

E. MO'UI FAKATISAIPALE - MO'UI TALANGOFUA

Taumu'a 'o e Lesoni

i) Ke fakalotolahi'i e fanau ke nau **mapule'i** nautolu ke fakasino mai 'a e talangofua 'i he'enau mo'ui.

ii) Ke ako'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e mahu'inga 'o e mo'ui talangofua 'i he Mo'ui 'a e Tisaipale.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo mahino ki he fanau 'a e 'imisi 'o e talangofua, ko e mahu'inga'ia 'i he fekau mo e fai fatongia 'osikiavelenga. Ko e tali 'o Sisu ke pule he'ete mo'ui, ko e talangofua kakato.

Ko e mo'ui fakatisaipale -

Ko e tokotaha kuo ne tukulolo 'e ne mo'ui 'o ne muimui kia Sisu

Ko e tokotaha kuo ne tali 'a Sisu pea 'oku ne hoko ko e sotia lelei 'a Sisu

Ko e talangofua -

- Ko e tuku hoku loto kae fai 'a e tu'utu'uni 'a e kau taki pe ko e kau fai tu'utu'uni.
- Ko e tali 'e hoto loto, ha tu'utu'uni pe fatongia 'oku 'omai 'e ha taha kehe.

I Samiuela 15:22...ko 'eni, 'oku lelei 'a e talangofua 'ihefai'feilaulau.....

Ko e ngaahi 'ulungaanga 'o ha tokotaha 'oku mo'ui talangofua.

1. **Fanongo lelei** - Ko e tokotaha *talangofua* 'oku ne ma'u 'a e telinga ongo, konisenisi ongo'i lelei, ke 'ilo vave pea tonu ma'u pe 'a e fekau pe ko e tu'utu'uni 'oku 'omai.
2. **'Atamai ma'u** - Ko e tokotaha *talangofua*, 'oku ne puke vave pea tonu 'a e fekau 'oku 'omai, 'oku 'atamai ma'u pea 'oku 'ikai fakalahi pe fakasi'isi'i ha me'a 'i he fekau.
3. **Fakahoko totonu** - Ko e tokotaha *talangofua*, 'oku ne fai leva, fakahoko totonu, taimi totonu, 'o 'ikai toloi pe fakapikopiko, 'a e fekau pe tu'utu'uni 'oku ne fanongo 'o ma'u.
4. **Ngaue maau** - Ko e tokotaha *talangofua*, 'oku maau pea mo lelei 'a e fekau pe tu'utu'uni 'oku tuku kiate ia, ko e faka'ilonga 'e ne loto lelei ke fai ki ai.
5. **Mo'ui mapule'i** - Ko e tokotaha *talangofua*, 'oku ne lava 'o mapule'i lelei e taimi, he 'oku taimi e me'a kotoa pe 'i he mo'ui. Kuopau ke tau tulituli ke tau talangofua ki he tu'utu'uni 'a e taimi. Ko e sipinga ia 'o e mo'ui **mapule'i**, ko e ngaue fakataha mo tuli ki he angi 'a e Taimi.

'Oku ako'i kitautolu ke tau lava 'o mapule'i lelei 'a e taimi pea 'oua na'a tau li'aki 'a e mahu'inga 'o e taimi. 'I he taimi 'o e ako laka, 'oku m'u mahu'inga ke te fanongo lelei ki he ngaahi angi kotoa pe 'a e taki, 'o talangofua ki ai.

Fokotu'u ki he Failautohi

'Oku mahu'inga 'aupito 'i he mo'ui fak-tisaipale, ko e me'a 'oku te ako'i ki ha taha, kefuofua ho'ata atu ia mei he'ete mo'ui. 'Oku faingofua ma'u pe 'e te talangofua ki ha taha fai tu'utu'uni he taimi 'oku te sio loto atu 'oku tatau 'a e tu'utu'uni mo e mo'ui 'a e tokotaha tala tu'utu'uni. Ko ia, ko e talangofua faka tisaipale, 'tomu'a kamata mea te kita 'oku te fai ha tu'utu'uni.

2. LEA MO E 'ULUNGAANGA

- A. Fetu'utaki, Femahino'aki, Fakapapau'i, Fakamo'oni'i
- E. Mo'ui 'Apsia ki he 'Otua
- F. Fale'i ki he Mo'ui
  - i. Toputapu 'o e mo'ui
  - ii. Ngaahi palopalema 'oku ne uesia 'a e mo'ui

A. FETU'UTAKI, FEMAHINO'AKI, FAKAPAPAU'I, FAKAMO'ONI

Taumu'a:

- Ke fakamahino ki he fanau 'a e mahu'inga ke nau lava 'o fepotalanoa'aki, fevahevahe'aki mo fai ha talaloto fekau'aki mo e anga 'o 'enau mo'ui fakafo'ituitui, 'i he lea faka-Tonga pea ke nau lava foki 'o hiki tohi 'i he lea faka-Tonga.

'Oku mahu'inga eni kefakahoko 'i he lesoni kotoape, ke mahino 'oku 'aonga 'a e ako 'oku fai.

E. MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA

Taumu'a:

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e mo'ui 'apsia ki he 'Otua mo e ngaahi tapuaki 'oku nau ma'u met ai.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo tupulekina 'i he fanau 'a e mo'ui'apsia ki he 'Otua na'a nefakatupu kinautolu, 'o fakasino mai 'i he'enu to'onga mo'ui 'i hefalelotu mo hafeitu'upe.

Ko e lea '**Apsia**, ko e ma'u la mei he me'a'anga 'o e Hou'eiki he kuonga fuoloa. 'A la ko e fo'i ma'olunga na'e ui ko e ngaahi SIA. Na'e pau ke tokanga 'a e kakai kotoa pe te nau fou ki he Sia, ke nau faka'apa'apa ki he me'a'anga 'o e Hou'eiki. Ko e fo'i lea, ko e 'A'apa-ki-Sia. Pea ma'u ai 'a e fo'i lea ko e '**Apsia**.

Ko 'etau 'ilo'i 'oku me'a 'a e Hou'eiki, pea te tau fai tokanga 'etau me'a kotoa pe koe'uhi ko e me'a 'a e Hou'eiki.

Ko e fakakaukau tatau pe ia 'oku tau ngaue'aki ki he 'Otua. Ko 'etau '**apsia** ki he 'Otua, 'io, ko 'etau fai tokanga mo fakaalaala 'etau to'onga mo 'etau me'a kotoa pe 'oku fai. 'Oku fakamatala 'a e Saame ki he monu'ia 'o e 'apsia ki he 'Otua - **Saame 128** - *Monu 'iaa ka ko iafulipe 'oku 'apsia kia Sihova, 'ofoua hono ngaahi 'alunga, kuopau te ke kai 'a e me 'a kuo ongosia ai ho nima. Teke monu 'iapea 'e tu 'umalieho'o me'a.....*

'Oku fakamatala foki 'a e Tohi Senesi ki he Fakatupu 'e he 'Otua 'a e 'univeesi pea faka'osi'aki 'ene ngaahi 'a e tangata. Senesi 1:27 - *Pea na 'efakatupu 'e he 'Otua 'a e tangata 'i he 'imisi 'o 'Ona, 'I o 'i he 'imisi 'o e 'Otua, na 'a nefakatupu ia; na 'a ne fakatupu 'a kinaua ko e tangata mo e fefine.* Senesi 2:7 - *Pea na 'e ngaahi 'e Sihova 'Elohimi 'a e tangata mei he efu 'o e kelekele 'o ne ho ki hono ova 'i ihu 'a e manava mo 'uiepa na 'e hoko 'a e tangata ko e kakano mo 'ui. Na'a ne*

tuku ki he tangata ke ne pule ki he me'a mo'ui 'o e 'ataa, 'oseni mo e funga 'o e fonua. Ko e langilangi ia na'e fakakoloa'aki 'e he 'Otua 'a e tangata 'a ia ne to'oa ai e loto 'o e fa'u Saame. (Saame 8:4 - *Ko e ha 'ae tangata ke ke manatu ai kiate ia, mo e hako 'o 'Atama 'oku ke 'a 'ahi ai ia?*)

Ko e mo'ui 'avea 'a e fa'u Saame, 'i he mahino kiate ia 'a e ma'olunga mo e taumama'o 'a e 'Otua, ka ne toka'i mo 'ofa'i 'a e tangata koe koto angahala. Ko ia, 'oku totonu mo taau ki he me'a fakatupu (tangata) ke ne faka'apa'apa'ia 'a e tokotaha ('Otua) na'a ne ngaohi ia.

'A ia ko e mo'ui **'apasia** ki he 'Otua, ko 'ete ongo'i 'oku 'afio mat 'a e 'Otua 'o 'afioa 'a e me'a kotoa pe 'oku te fai, pea te fai tokanga mo fakaalaala 'ete to'onga mo 'ete me'a kotoa pe.

FEHU'I KE ALEA'I:

1. 'E anga fefe nai 'etau fakahaa'i 'etau faka'apa'apa ki he 'Otua?
2. Ko e ha nai ha ngaahi me'a 'e hoko kapau te ke mo'ui 'apasia ki he 'Otua? (mei he Saame 128)

F. FALE'I KI HE MO'UI

i. Toputapu 'o e Mo'ui

ii. Ngaahi Palopalema 'oku ne uesia 'a e mo'ui

TAUMU'A:

1. Ke mahu'inga'ia e fanau 'iate kinautolu ko e Kalauni 'o e me'a fakatupu 'a e 'Otua.
2. Ke tokoni'i e fanau ke nau tauhi 'enau mo'ui ke ma'a, mo'ui lelei mo toputapu
3. Ke tokoni'i e fanau ki he ngaahi founga 'e lava ke tokoni kiate kinautolu 'i he taimi 'oku nau palopalema ai.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo tupulekina 'i he fanau ha mahu'inga'ia 'i honau sino ko e temipale 'i ha'anau talaloto 'i he lea mo e hiki tohi.

i) Toputapu 'o e Mo'ui (Sanctity of Life)

Ko e toputapu 'o e mo'ui 'a e fefme mo e tangata 'oku mahu'inga 'aupito ia 'i ha koloa 'i he mamani ko eni. 'Oku mahu'inga 'aupito 'a e mo'ui, 'o tatau aipe pe ko e ha 'a e tu'unga 'oku ne 'i ai, pe ko e Tu'i pe ko e popula, masiva pe tu'umalie. 'Oku mahu'inga 'a e mo'ui he ko e fakatupu ia 'a e 'Otua. Senesi 1:27 "*Pea na'e fakatupu 'e he 'Otua 'a e tangata 'i he 'imisi 'o 'Ona, 'I o 'i he 'imisi 'o e 'Otua, na 'a ne fakatupu ia; na 'a ne fakatupu 'a kinaua ko e tangata mo efefine.*

Na'e ngaohi fakatupu 'e he 'Otua 'a e tangata mo e fefme pea tapuaki'i kinaua'aki 'a e ivi mo e mafai ke na tauhi ki he me'a kotoa pe 'i he fakatupu. Pea koe'uhi ke tauhi lelei mo *totonu ki he kotoa 'o e fakatupu, ko ia ai kuo hoko 'o toputapu mo e kotoa 'oe me'a fakatupu 'a e 'Otua.*

Ko eni 'a e ngaahi faka'ilonga 'o e maumau'i 'o e Toputapu 'o e Mo'ui -Fakapo (tamate), taki popula, fakamalohi, taonakita, li'aki ke tukuhausia pe masiva (neglect). Ko e talangata'a ia mo e angatu'u ki he 'Otua.

NGAAHI FEHU'I KE ALEA'I.

1. Ko e ha 'a e ngaahi me'a 'oku totonu ke tau fai ke tau lava ai 'o tauhi e toputapu 'o 'etau mo'ui he ko e fakatupu 'a e 'Otua?

- II. Ko e ha e ngaahi me'a 'oku totonu ke tau faka'ehi'ehi mei ai koe'uhi ke kei toputapu hotau sino he ko e temipale 'o e 'Otua?

ii) Ngaahi Palopalema 'oku ne uesia 'a e Mo'ui

- I. Kava Malohi mo e Faito'o Kona Tapu
II. Tapaka III Taonakita

- I. Ko e Kava Malohi mo e Faito'o Kona Tapu** - Kuo fakamo'oni'i 'oku lahi e maumau kuo lipooti mat ko e tupu mei he Kava Malohi mo e Faito'o Kona Tapu. 'Oku to e fakautuutu foki mo e lahi hono ngaue'aki 'e he to'utupu 'a e kava malohi mo e faito'o kona tapu.

Ko e ha nai hono 'uhinga (Alea'i 'e he fanau mo e failautohi)

Kuo tau 'ilo ko hotau sino ko e temipale 'o e 'Otua pea 'oku fiema'u ke tauhi ke toputapu. Ka ko e ha nai 'a e 'uhinga 'oku ma'u ai 'e he to'utupu 'a e kava malohi moe faito'o kona tapu, kapau 'oku nau 'ilo 'oku kovi kiate kinautolu?

IKolinito 3: 16,17- *'Oku 'ikaitemou 'ilo ko e Temipale 'o e 'Otua 'akimoutolu, pea 'oku fale 'iate kimoutolu 'a e Laumalie 'o e 'Otua? Ka maumau 'i 'e ha taha 'a e temipale 'o e 'Otua, 'e maumau 'e he 'Otua 'a e tokotaha ko ia, he ko e temipale 'o e 'Otua 'oku toputapu, pehefoki mo kimoutolu "*

'Oku fakatu'utamaki 'a e inu 'o e kava malohi mo hono ma'u 'o e faito'o kona tapu. 'Oku ne uesia 'a e 'atamai, pea mole 'a e fiekai pea ta'ekai aipe. 'Oku uesia 'a e 'ate he ko 'ene lahi pea 'ikai lava 'e he 'ate 'o fai 'ene ngaue, pea mahamahaki ai e sino.

Ngaahi maumau kehe:

- Fa'a ke e famili
- Fakatupu lavea 'o iku ki he mate
- Fepaki he hala tupu mei he faka'uli konna
- Kaiha'a ke ma'u ha pa'anga pe koloa ke fakatau'aki 'a e kava pe faito'o kona tapu
- Fakamalohi'i 'o e kakai fefine

Fale'i:

- i. Palevepi 23:29 - 32 - 'oua 'e 'ahi'ahi pe ala ki ai.
- ii. kia I Kolinito 3:16,17.
- iii. Manako ke kaungame'a mo e tamaiki 'oku hao mei he ma'u 'o e kava malohi mo e faito'okonatapu.
- iv. Tu'u 'o ki'i taimi, sio ki ha ngaahi maumau te ne fakatupu, fanongo ki he le'o 'o ho'o ongo matu'a, le'o 'o e 'Eiki, pea ke toki fakapapau'i 'a e me'a ke ke fai. (STOP, LOOK, LISTEN)
- v. Kole kia Sisu ke tokoni'i koe ke tauhi hono temipale ke ma'a.

II. Ko e Tapaka Fakatu'utamaki 'o e Tapaka

1. 'Oku fakavave'i 'e he kemikale nikotini he tapaka 'a e ta 'o e mafu, fakatupu ai 'a e toto ma'olunga. 'Oku ne maumau'i 'a e uoua 'o e mafu, 'o uesia ai 'a e manava.
2. 'Oku fakatupu kanisa 'o e ma'ama'a, halanga manava, kanisa 'o e kia. ('Oku liunga 2 'a e fa'ahinga kanisa ko eni 'i he kakai fefine ifi tapaka.
3. 'Oku palopalema 'a e manava, tupu ai e hela mo e nounou 'a e manava

4. Lahi 'a e nikotini he manava pea ne tapuni 'a e ngaahi kalava he mafu mo e 'atamai
5. Kovi ki he peepee he kakai fefine feitama
6. Uesia e kakai kehe he 'ahu 'o e tapaka (siokita) - passive smokers

III. Taonakita

Ko e ha 'a e Taonakita? Ko e *to'o 'e ha taha 'e ne mo'ui, pe ko e tamate'ipe 'e ha taha ia.*

Ngaahi 'UHINGA KI HE TAONAKITA:

- A. **Ko e faka'ita** - ko e 'ita 'i ha taha
- E. **Ko e lotomamahi** - ongo'i ta'efiemalie 'i ha taha he 'ikai ke fakalato ha me'a na'a te 'amanaki ki ai.

'Oku fakanatula pe ke te 'ita mo lotomamahi kae feinga ke 'oua 'e hoko ai ha palopalema.

Fale'i ki he 'ita:

- i. Fakaalaala mei ha fai ha ngaue 'oku te loto'ita
- ii. Fakalongolongo kae 'o leva ke 'osi e loto'ita
- iii. Fakakaukau'i 'a e me'a 'oku ha'u ki hoto 'atamai 'i he taimi 'oku te 'ita ai. Koe ha ha lelei 'e ma'u ai? Ko e ha e kovi 'e hoko ai?

'Efeso 4:26 - 'Itape kae 'oua 'e angahala ai. 'Oua na 'a tuku ke to e la 'a 'oku mou kei mamahi.

'Oua 'e manako talanoa noa'ia ho mamahi ki ha ni'ihii 'oku 'ikai ke nau ala tokoni atu. Ko e talanoa noa'ia ho loto mamahi mo ho'o 'ita, 'e to e fakautuutu ai ho'o 'ita. Manako ke lotu mo talanoa ki he kakai kalisitiane falala'anga ho loto mamahi. Feinga ke tonu ho'o fill he taimi 'oku ke 'ita pe loto mamahi ai.

Talaloto 'a ha tokotaha na'e feinga taonakita pea 'ikai ke lava

"Oku ou ongo'i ko e fill hala na'a ku fai 'a 'eku fill ke to'o 'eku mo'ui. Fakafeta'i pe ko e 'ofa 'a e 'Otua 'o to e 'omi haku faingamalie. 'Oku ou tui pau he¹ ikai te u toe fai ha fill ta'efakapotopoto pehe."

'Amusia mu'a 'a e tokotaha ni kuo toe 'i ai ha fainamalie ke ne toe mo'ui ai kae faka'ofa si'i fa'ahinga ne 'ikai toe 'i ai hanau faingamalie.....

3. TOHITAPU

- A. Veesi Lauloto - II Timote 2: 22, Filipai 4:6
- E. Tisaipale Mateaki - ('Eseta 4:1 - 17, 5:1-14) ("Ngaue mahu'inga na'e fai 'e 'Eseta mo e fatongia mahu'inga na'e ui ia ki ai')
- F. Mo'ui 'a Sisu - Pekia ki he Toetu'u) VAHE 17-18
- H. Ko e Ngaue Faka-Tisaipale (Fononga Misinale hono 3 'a Paula)

A. VEESI LAULOTO: II Timote 2:22, Filipai 4:6

TAUMU'A:

- i. Ke ma'uloto 'e he fanau e ongo veesi lauloto
- ii. Ke lava e fanau 'o faka'uhinga'i e ongo veesi lauloto

- iii. Ke lava 'e he fanau 'o fakafelave'i 'a e ongo veesi lauloto ki he'enu mo'ui **2 Timote 2:22** - *"Ka ko e ngaahi holi fakatalavou ke ke hold mei ai, ka ke tuli ki he ma 'oni 'oni, ki he tui, ki he 'ofa, pea ki hefe 'ofa 'ofani mo e kakai 'oku lotu ki he 'Eiki 'i he loto ma 'a. "* **Filipai 4:6** - *"Neongo pe ko eha 'a e me 'a, 'oua te mou loto mo 'ua ai; ka 'i he me 'a kotoa pe tuku ke ha ki he 'Otua ho 'omou ngaahi kole, 'i he lotu mo e hufia, pea fai mo e fakafeta'i."*

E. TISAIPALE MATEAKI ('Eseta 4:1 - 17, 5:1-14)

"Ngaue mahu'inga na'e fai 'e 'Eseta mo e fatongia mahu'inga na'e ui ia ki ai'

Taumu'a:

- i. Ke mahino ki he fanau 'a e ngaue mahu'inga na'e fai 'e Kuini 'Eseta ma'a e kakai Siu 11
- ii. Ke mahino ki he fanau 'a e mahu'inga 'o ha fatongia kuo ui kinautolu ki ai

Ki he Failautohi:

'E tokoni 'aupito kapau te mou vahevahe mo e fanau 'i he talanoa, pea tuku ke nau talaloto 'i he hiki tohi ka e lava ke ke fakapapau'i pe'oku ma'u 'a e taumu'a kuo fokotu'u.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI:

Kuo lava e fanau 'o fakafelave'i 'a e talanoa mo ha fatongia kuo ui kinautolu ki ai. Kuo lava e fanau ke fifili pe kuo fili kinautolu 'e he 'Otua ke nau mo'ui ma'a na.

KO E TALANOA 'O KUINI 'ESETA

PUIPUITU'A

Ko e talanoa malie eni 'o e ki'i fefine Siu ko Aatasa 'i he lea faka-Hepelu, pe ko 'Eseta (ko hono 'uhinga ko e FETU'U). Ko e 'ofefine 'eni 'o e tokoua 'o e tamai 'a Motekiai, ko e tangata Siu 'a ia na'a ne pusiaki'i 'a 'Eseta 'o lau pe ko hono 'ofefine. Ko e talanoa eni ki he kuonga 'o e kei nofo popula 'a e kau Siu 'i Pesia.

TALATEU:

'Oku kamata 'a e talanoa mo e fakamatala ki he Tu'i Pesia ko 'Ehasivelo. Na 'e fai 'e ne tala katoanga pea 'i he'ene mafana he'ene inu uaine, na'a ne fekau ki he Kuini, ko Kuini Vasitai ke tui kakato hono teunga faka-kuini pea me'a ange ki he katoanga, ke faka'ali'ali hono faka'ofa'ofa ki he kau fakaafe. Me'apango, na'e talangata'a 'a Kuini Vasitai 'o 'ikai te ne fai 'a e fekau 'a e Tu'i. Ko e hia mamafa foki eni 'i he kuonga ko ia, pea ui ai 'e he Tu'i 'ene kau Fale'i, ke fai ha ngaue fakavavevave ki he hia ko eni, 'o fakahifo 'a Kuini Vasitai mei hono lakanga Kuini, koe'uhi ko 'ene talangata'a. Hili hono fakahifo 'a Vasitai met hono tu'unga Kuini, na'e fai e fale'i ke kumi mat ha Kuini fo'ou mei he kau fmemui hoihoifua 'o hono kakai.

KAKANO 'O E TALANOA

Na'e hoko 'a e talangata'a 'a Kuini Vasitai ko ha monu to mei Langi kia 'Eseta, pusiaki 'a Motekiai.

Na'e filifili mat leva 'a e kau fmemui hoihoifua 'i he fonua 'o kau ai 'a 'Eseta. Ko e fale'i na'e 'oange 'e Motekiai kia 'Eseta, ke 'oua 'aupito na'a ne teitei tala ko e Siu ia. Ko e fale'i mahu'inga 'aupito eni he ka 'ilo 'a hono tupu'anga ko e Siu, 'e mole aipe hono faingamalie. Tangane Motekiai e fale'i pea 'ange'ange ia he to atu e fale'i, ki he ta'ahine tuitala 'o ne kumuni e fale'i ni ko 'ene mata'ikoloa.

Na'e fai 'a e fili pea ma'u 'e 'Eseta 'a e tu'unga Kuini pea fakanofa ai 'e he Tu'i ke ne Kuini 'o fetongi 'a Vasitai. Na 'e 'a'ahi ma'u pe 'a Motekiai ki Palasi ke vakai ha talanoa fekau'aki mo 'Eseta.

Me'apango, na'e 'i ai e hou'eiki falala'anga 'a e Tu'i, ko Hamani, na'e fehi'a 'aupito ia 'ia Motekiai koe'uhi he na'e fakalangilangi'i 'e he Tu'i 'a Hamani pea tu'utu'uni ai ke punou 'a e taha kotoa pe

kia Hamani, ko e faka'apa'apa'i hono tu'unga ma'olunga. Na'e lipooti 'e he kau nima 'o Hamani tokua ko Motekiai 'oku 'ikai punou ia 'o faka'apa'apa kia Hamani. Na'e fai ai 'e Hamani ha ngaue fakalilifu, ko 'ene fakaloto'i 'a e Tu'i ke ne fakamo'oni hingoa ki ha tohi Fakamafai Fakapule'anga ke faka'auha 'a e kakai Siu kotoa pe 'i he fonua. Ne hamumu pe 'a e Tu'i 'o ne fakamo'oni he tohi pea tufaki leva ko e tohi fakapule'anga, 'o ha ai 'a e taimi mo e 'aho pau 'e fai ai 'a e ngaue fakalilifu ni, ko hono faka'auha 'a e kakai Siu.

Na 'e ma'u 'e Motekiai 'a e tohi 'o ne 'ai tauanga'a mo ne tangi pe 'o hangatonu ki Palasi. Ne fakaha kia 'Eseta 'a e tangi mo e 'ai tauanga'a 'a Motekiai. Ne fekau mat 'a 'Eseta kia Motekiai pea ne fakamatala 'e Motekiai 'a e me'a kuo hoko.

Ko e fekau 'e Motekiai kia Kuini 'Eseta. " *'Alu ki he Tu 'i 'o hu, 'o kole tonu 'i hono fofonga telia ho kakai.* "

Ko e tali 'a 'Eseta na 'e 'ave kia Motekiai " *'Oku ke 'ilo 'a e tautea 'e fai ki ha taha 'oku 'alu ki he Tu 'i ta 'e ma 'u ha ngofua mei he Tu 'i? Ko e mate pe. Ngatape 'i ha taha 'e mafao atu ki ai 'e he Tu 'i 'a e sepita koula, pea 'e mo 'ui. Ka ko e 'aho 'eni 'e tolungofulu (30) mo e te 'eki ke fekau mat au 'e he Tu 'i' 'I he fanongo 'a Motekiai ki he tali 'a 'Eseta, na'a ne fai ai 'a e tali malie ni. ' 'Oua te ke lau 'i ho loto, ko koe 'oku ke ngali hao 'i he kau Siu kotoa ko ho 'o 'i he fale 'o e Tu 'i. He kapau te ke matu 'akifakalongo 'i he taimi ni, 'e tupu ma 'ae kakai Siu hafakahaofi mo hafakamo 'ui mei hapotu kehe, ka ko koe mo e fale 'o ho 'o tamai, 'e 'auha. PEA NA 'A KUO KE A 'U KI HO TU'UNGA FAKAPULE 'ANGA KOE 'UHI KO HA TAIMI PEHE '.*

Na'e 'alu hono fakaha kia 'Eseta 'a e tali 'a Motekiai, pea tu'utu'uni ai 'e 'Eseta ha 'aukai 'aho 'e 3 ma'a na ka ne toki 'alu ki he tu'i, pea kapau 'e mate ai, pea mate. Na 'e 'osi 'a e 'aho 'e tolu pea ha ai 'a 'Eseta 'i he 'ao 'o e Tu'i, pea mafao mat ai 'e he tu'i 'a e sepita koula kia 'Eseta. Na'e fakahoko 'e 'Eseta 'e ne tautapa ma'a e kakai Siu 'i he 'ao 'o e Tu'i, pea na'e liliu ai 'a e finangalo 'o e Tu'i ke hao 'a e kakai Siu. Me'apango, 'i he tu'utu'uni ke hao 'a e kakai Siu, na'a ne to e tu'utu'uni ke fakapoongi kotoa 'a Hamani mo hono fale mo e kakai na'a nau pou pou kiate ia.

Kapau na'e 'ikai **talangofua** 'a 'Eseta ki he le'o 'o Motekiai, ne mei hoko pe 'a e ngaahi fokotu'utu'u 'a Hamani pau'u, ka ko e ivi 'o e **lotu** mo e **'aukai**, kuo lotolahi ai 'a 'Eseta ke **tali hono ui** ke haofaki'i hono kakai.

F. MO'UI 'A SISU - (PEKIA KI HE TOETU'U) VAHE 17 - 18

Taumu':

- i. Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko fekau'aki mo Sisu he'ene pekia mo toetu'u
- ii. Ke tokoni'i e fanau ke lava 'o talaloto fekau'aki mo e mahino kia nautolu 'a e mahu'inga 'o e pekia mo e toetu'u 'a Sisu.

KO E TALANOA 'O E KALUSEFAI MO E TOETU'U 'A SISU

1. Koe Kolosi na'e fai ai 'a e Kalusefai Ko e tuku'au mai 'a e Kolosi -

Ko e 'uluaki Kolosi - Ko e fu'u va'akau pe na'e fakamata pea toki li hifo ki ai 'a e tokotaha maumaulao 'i he fu'u 'akau kuo fakamata, ke ne mate ai. Na'e liliu tokua koe'uhi ko e vave 'a e mate 'a e tangata fai hia kae taimi nounou 'ene mamahi. Na'a nau liliu 'o tui'i pe 'a e nima pe ko e va'e 'o e tangata fai hia he va'a 'akau kuo fakamata, ke tautau ai ke fuoloa 'e ne mamahi pea toki mate. Ta ne'ine'i ke fakalili'a 'a e kakai Loma ki he fa'ahinga mate'anga ni he na'e fakalilifu 'aupito.

Ko e Kolosi hono ua - Na'a nau to e liliu 'o ngaue'aki 'a e Kolosi na'e ui ko e Kolosi Sa 'Anitelu. Ko e fa'ahinga Kolosi ia na'e hange ha 'X'.

Koe Kolosi hono tolu - Na 'e to e liliu ki he Kolosi na'e ui ko e Kolosi Sa 'Anitoni, ko e Kolosi na'e hange ha 'T'. Ko e ngaahi feliuliuaki ko eni na 'e taumu'a pe ke lahiange 'a e mamahi 'a e tokotaha faihia kimu'a pea toki mate.

Ko e Kolosi hono fa - Ko e Kolosi faka-Loma, ko e Kolosi ia na 'e ngaohi pe mei he 'akau noa'ia, kae loloa 'a e 'akau hangatonu pea fakalava leva 'a e 'akau na'e nounouange. Ko e Kolosi eni na'e kalusefai ai 'a Sisu.

2. Ko e Fononga ki Kalevale

Na 'e mavahe 'a e fononga he pongipongi Falaita mei he Palasi, 'o hu'u ki tu'a Selusalema. Ko e Hala ne fai ai 'a e fononga 'oku ui ko e hala "Via Tololosa", ko e hala 'o e mamahi. Na 'e te'eki ma'u 'e Sisu ha malolo pea to e 'asili ai e mamafa 'o e Kolosi, Fakafeta'i he na'e fou mai 'a Saimone Sailine 'oku mahalo'i ko e taha pe 'i he kau muimui 'o Sisu, 'o puke 'e he kau sotia 'o fekau ke ne fua e Kolosi 'o Sisu. Na 'e 'ife nai 'a Pita mo e toenga 'o e kau ako? Na 'e muimui 'a e fu'u kakai tokolahi he fononga, pea ko e kau fefine 'o Selusalema na'a nau mamata ki he fononga 'a Sisu, 'oku ne fua hono kolosi, humu kae tau e ta mo e hoka ke ne tu'u. Ne tangi si'i kau fefine "'Oiaue si'i faka'ofa hono tautea pehe'i". Ka ka tafoki 'a Sisu 'o ne folofola "'Oua te mou tangi koe'uhi ko au ka mou tangi koe'uhi ko kimoutolu mo ho'omou fanau".

3. Kolokota pe Kalevale (Latina)

Na 'e a'u 'a e fononga ki Kolokota pe ko Kalevale 'i he lea faka-Latina, ko e potu na 'e 'iloa ko e potu 'Ulupoko koe'uhi ko e fo'i ma'olunga, 'oku hange tofu pe 'ene ha mat ko ha nge'esi 'ulupoko 'o ha saianiti. Ko e mahu'inga faka-Tohitapu ki hono kalusefai 'a Sisu 'i he potu ni koe'uhi he ko e feitu'u eni ne fa'a 'ave ki ai 'a e sino 'o e ngaahi monumanu 'avehia (Skapegoat). Ko e ouau eni 'o e lotu faka-Siu, ka 'i ai ha taha 'e fai hia pea na 'e pau ke tamate'i ha monumanu 'o 'omai hono toto 'o fai'aki 'a e feilaulau koe'uhi ko e hia kuo fai 'e he toko taha ko ia, kae 'ave leva 'a e sino 'o faka'auha 'i tu'a Selusalema.

Ko e'ave 'o Sisu 'o kalusefai 'i he feitu'u ni kuo lau ai ia ko e **Lami 'avehia** ke 'ave 'a e angahala 'a e tangata kae 'ataa 'a e mo'ui ta'engata ke tau 'inasi ai.

Na'a nau tutuki 'a Sisu ki hono kolosi 'aki 'a e fa'o takitaha 'i hono nima pea ko e va'e na'a nau fakama'u pea nau toki hiki ki 'olunga. Faka'utaange ki he mamahi mo e faingata'a ne fuesia 'e Sisu he Kolosi. Ne'ine'i lau 'e he kau Loma ko e pekia 'i he Kolosi ko e mate'anga taupotu taha ia.

4. Fitu'i lea mei he Kolosi

Faka'utaange ki he mamahi 'o e tuki 'o e fa'o he nima mo e va'e, kae uoke! 'a e me'a fo'ou ne hoko he hisitolia 'o e Kalusefai he Kolosi, he na'e ongona 'a e tuki 'o e fa'o kae ongo mat 'a e le'o 'o e 'uluaki lea (folofola) mei he Kolosi - **Folofola 'uluaki "'Ala Tamai, fakamolemole'i 'a kinautolu: he 'oku 'ikai te nau 'ilo 'a e me'a 'oku nau fai."** Na'e faka'ofa fau he ko e toki hoko e ha me'a pehe, he kuo nau anga he taimi 'oku tuki ai 'a e fa'o, kae ongona mat 'a e kape mo e 'ita. Fakafeta'i 'a e ta sipinga lelei ke mau muimui ai.

Na 'e fakatokanga'i foki 'e he kau taki Siu 'a e ha 'a e tohi 'i he fonga Kolosi 'o Sisu 'o pehe "KO E TU'I SIU 'ENI" Na'a nau hoha'a lahi koe'uhi he kuo nau fakatokanga'i hake kuo nau 'efihia he te nau kalusefai pe honau Tu'i. Na'a nau fekau kia Pailato 'o kole ke liliu mu'a 'a e tohi 'o pehe "NA'A NE LAU KO E TU'I SIU IA", ka na 'e tali 'a Pailato ki ai, "Ko ia kuo tohi, kuo tohi." Talu ai mo e fai 'a e kakai Sisu hono manuki mo fakakata'aki 'a Sisu. Kae tangane 'a e longo pe mo 'ukuma 'a e Tu'i 'o e kakai Siu pea 'oku 'ikai ko e tu'i pe 'o e kakai Siu ka ko e Tu'i 'o mamani katoa.

Na'e fakatokanga'i 'e he kaiha'a'akau 'e taha 'a e makehe 'a Sisu pea ne kole ai "Ka ke ka hoko ki ho Pule'anga, manatu'i au ko e angahala." Na 'e to ai 'a e **Folofola hono ua - "Ko au e 'oku ou talaatu: ko e'aho ni te ke 'i Palataisi mo Au."** Tangane 'a e fai 'a hotau Hau. Neongo ko e

milimilisino 'oku fai 'e Sisu mo e Fill Fakamui, kae hange 'oku fai e nima e taha 'a e tau, kae hamusi 'e he nima e taha 'a e sipi 'oku mei mole.

Na 'e pau pe kia Sisu kuopau ke ne hiki mei he maama ko eni, pea na'a ne tokanga ki he'ene fa'e. Ko Sione pe he toko hongofulumaua 'oku ha he fakamatala ne 'i he Kalusefai pea mo Mele 'a e fa'e 'a Sisu mo e kau fefine. Na'a ne vakai hifo ki si'ene fa'e pea ne fai ai 'a e **Folofola hono tolu - "Fefine, ko ena ho'o tama, tama, ko ena ho'o fa'e."**

Kuo tokotaha eni 'a e fanautama 'a tangata ke fakakakato 'a 'ene milimilisino mo e fill fakamui 'o e tangata, 'a Mate. Na'e ongo ki natula 'a e tauha'a e faingata'a pea na'e fakapo'uli ai 'a natula he houa 'e tolu. Na'e ongo kia Sisu 'a e lahi 'o e faingata'a pea ne **folofola ia ko hono tiTo fa - "'Ilai, 'Ilai Lama Sapaka Tanai?'"('E hoku 'Otua, 'E hoku 'Otua, na'a ke li'aki au kae ha?).** Ko e lea eni 'a Sisu ne mahino ai ko e tangata mo'oni ia. Ne mahino mei he'ene lea 'a e lahi 'o e mamahi mo e faingata'a 'oku ne fuesia. Na'e hoko ai mo 'ene **folofola hono nima - "'Oku oufieiua."** Na'a nau 'ohake leva 'a e oma kuo hunuki ki ha va'a 'Isope. Ko e ngaahi momeniti faka'osi'osi eni e mo'ui 'a Sisu pea ne vakai 'e Sisu kuo hokosia hono taimi, na'a ne hanga hake 'o kaila ki he fill Fakamui, ko 'ene **folofola hono ono - "Kuo 'osi."** Na'a ne hanga hake leva ki he Tamai 'o fai 'a e **folofola hono fitu - "'Ala Tamai, 'oku ou tuku hoku laumalie ki ho nima."** Na 'e velo'i 'e he fili hono tao fakamate pea foa hono mafu pea ne punou hifo - kuo ne pekia.

5. Ko e Telio

Na 'e hoko ha fu'u mofuike lahi 'o lulu'i 'a e fonua, kae to e fefe he ko e Helo 'Otua eni kuo ne pekia. Na'e mate houa 'e tolu 'a e la'aa 'i he'ene tautau 'i he Kolosi ka ko eni kuo lulu 'a e mofuike ko e faka'apa'apa 'a natula ki honau Hau. Malie 'aupito 'a e fakatokanga me'a 'a e Senitulio he na'e talu 'ene fe'ao mo Sisu 'i he'ene 'i he Palasi pea a'u mai eni ki he hoko 'a e mofuike pea talu ai 'a e talaloto 'a e Senitulio 'o pehe, **'Ta ko e tangata ta'ehalaia eni. Ta na'a ne mo'oni pe, ko e 'Alo la 'o e 'Otua."**

Na 'e mahino mei he mapelu 'a Sisu ne 'osi pekia la pea toki hoka'i 'e he Sotia hono vakavaka 'o tafe 'a e toto mo e vai. Fakafeta'i he na'e 'i ai tonu 'a Sione 'o ne hiki ai 'ia **Sione 20:31 - "Ka kuo tohi 'eni koe'uhi ke mou tui ko Sisu ko e Misaia la, Ko e 'Alo 'o e 'Otua Mo'ui."** Fakafeta'i ko hono hoka'i 'e he Sotia 'a e vakavaka 'o Sisu 'o tafe 'a e toto mo e vai he kapau na'e 'ikai hoka'i 'e he Sotia ne mei ngali mo'oni 'a e taukave tokua ne pongia pe 'a Sisu ia.

Na'e tokoni 'a Nikotimasi mo Siosifa 'Alematea ki hono telio 'o Sisu. Ko e ongo tangata ma'olunga eni 'i he kakai Siu ka na'a na tui kia Sisu. Na'e 'alu 'a Nikotimasi 'o fakatau ahi fakatolonga kae 'alu 'a Siosifa 'o fakatau mai 'a e fu'u tupenu ke kofu'aki 'a e sino 'o Sisu. Na'e 'alu 'a Siosifa 'o kole 'a e sino 'o Sisu pea ne nau 'ave 'o tanu 'i hono fa'itoka ne ofi pe 'i Kalevale.

6. Ko e Toetu'u

Ne silongo 'a mamani mo Langi 'o tatali pe ko e ha koaa 'a e me'a 'e hoko. He ko e ngaahi kikite e na'e fai pea na'e fai pe 'e Sisu hono fakaha 'a e me'a 'e hoko ki he Fanautama 'a tangata. Ne tu'u e kau le'o 'o le'ohi koe'uhi na'a ha'u 'a e kau Akonga 'o kaiha'asi 'a e sino 'o Sisu. Kae uoke! Na'e lulu 'a e mofuike pea ava 'a e matapa 'o e fonualoto kae fola atu 'a e kau Sotia he pongia he kuo kalokalo mai 'a fonualoto la kuo 'ikai hanau mafai ke puke 'a e Hau ta'eliua.

Ne uhu kei po'uli 'a e kau fefme ki fonualoto, ko e kulupu ne ua, ko Mele mei Makitala mo Salome mo e Mele 'e taha, pea taki leva 'a Sioana mei Kaleli he kulupu 'e taha.

Ko e fononga 'a Mele Makitala ne tomu'a a'u 'o 'ilo kuo ava 'a e fonualoto. Ne nau mahalo kuo kaiha'asi 'a e sino 'o Sisu. Ne lele 'a Mele Makitala 'o tala kia Pita mo Sione. Ne na lele ki he

fonualoto, ne mu'omu'a 'a Sione ka na'e tomu'a hu ki loto 'a Pita 'o 'ilo kuo 'osi pelupelu pe 'a e tupenu, ka kuo puli e sino 'o Sisu.

Ne tomu'a ha 'a Sisu kia Mele Makitala hili 'ene foki ki fonualoto mei he'ene 'alu kia Pita mo Sione. Na'e fekau 'e Sisu ke 'alu 'o tala ki he kau akonga ke nau fakataha ki Kaleli. Na'e to e ha 'a Sisu ki he ongo akonga na'a na fononga he hala ki 'Emeasi. Hili ia na'a ne toki ha ki he kau akonga lolotonga 'enau tatapuni fale; pea ne tu'u 'i honau lotolotonga ka na'e 'ikai ke 'i ai 'a Tomasi. Ne faka'ikai'i fefeka 'e Tomasi 'a e fakamatala 'a e kau Ako ne nau mamata kia Sisu. Ne toki 'oho vale 'a Tomasi 'i he tu'u 'i honau lotolotonga 'a e'Eiki 'o faka'ali'ali hono ngaahi mata kafo pea talu ai e kaila 'a Tomasi, "**Ko hoku 'Eiki pe mo hoku 'Otua.**"

H. KO E NGAUE FAKA-TISAIPALE (Fononga Misinale hono 3 'a Paula) *Ngaue 19 -21:16*

Taumu'a:

- i. Ke 'ilo 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko 'i he fononga hono 3 'a Paula
- ii. Ke ako 'a e fanau mei he falala 'Otua 'a Paula 'o ne ikuna ai 'a e ngaahi ta'au hono tu'uaki 'o e Kosipeli.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo mahino ki he fanau 'a e tefito'i fatongia 'o ha taha ngaue fakamisinale ('evangelic) ma'a Sisu.

KO E FONONGA MISINALE HONO 3 'A PAULA

Na 'e kamata pe 'a fononga hono tolu 'a Paula mei 'Aniteoke ('e lelei ke muimui he mape).

'Efeso - Ko e taimi lahi 'aupito na'e fakamoleki 'e Paula 'i 'Efeso 'i he'ene fononga ko eni. Na'e a'u atu 'a Paula ki 'Efeso 'oku 'i ai ha kau ako na'e toko tahaua (12) pea **hilifaki nima** 'e Paula 'a e kau ako mo ne lotu pea na'e hifo 'a e Laumalie Ma'oni'oni kiate kinautolu pea nau kamata lea 'i he tea kehekehe (speak in tongue). Ko e a'usia tatau ia na'e ma'u 'e he kau Akonga 'i he 'aho 'o e Penitekosi.

Na'e lahi pe 'a e **fakafepaki** 'a e kakai ki he ngaue 'a Paula 'i 'Efeso ka na 'e **ola lelei** 'a e ngaue 'a Paula neongo e fakatanga, he na'e ma'u 'e Paula 'a e **mafai faito'o mahaki** pea na'e a'u ki he 'ave ki ha mahaki ha holoholo pe vala ne 'osi ala ki ai 'a Paula pea sai aipe 'a e mahaki ko ia. Ne to foki ha ilifia ki he ni'ihii 'o nau omi 'o vete 'e nau ngaahi angahala kia Paula pea ko e ni'ihii ne nau 'omai 'enau ngaahi tohi faimana 'o tutu pea faka'auha ko e ola 'o e malanga'i 'e Paula 'a e Kosipeli.

Na'e hoko heni ha **maveuveu lahi** 'i 'Efeso ko e fakatupu 'e he matapule ko **Temetelio**. Na 'e ngaohi 'e Temetelio ha fanga ki'i fale siliva 'o 'ai ai 'a e 'imisi 'o **Taiana** (Ko e 'otua tamapua 'o 'Efeso), pea manakoa 'aupito hono fakataua 'e he kakai. Na'e lahi foki mo e kau ngaue na'a ne ngaue'aki pea hoko e pisinisi ni ko 'enau ma'u'anga mo'ui. Na'e fakatokanga'i 'e he matapule ni kuo ului e kakai ki he lotu Faka-Kalisitiane pea si'isi'i hono fakataua e ngaahi 'imisi 'o Taiana. Ne fakaloto'i 'e Temetelio e kakai ke nau angatu'u ki he lotu fo'ou. Ne to lelei e fo'i vai fakakonahi 'a Temetelio 'o kaikaila ai e kakai "**Langilangi a ka ko Taiana ko e 'otua 'o 'Efeso**". Ne kamata e maveuveu pea faingata'a ke ta'ofi. Ne feinga 'a Paula ke hu ki he fakataha ni kae ta'ofi 'e he kau ako na'a fakapoongi ia. Ne toki malona 'a e faingata'a ni 'i he lea na'e fai 'e he Sekelitali 'a e kolo. Ne mavahe leva 'a Paula met 'Efeso 'o fononga ki **Masitonia** pea hili 'ene 'a'ahi holo ai na'a ne hoko mai ai ki Kalisi, 'o ne nofo ai he mahina 'e tolu (3) Na'e **puleaki'i ia 'e he kakai Siu ke fakapoongi** pea ne toe foki pe ki Masitonia. 'Oku ha he talanoa ko e kau muimui eni 'o Paula he'enu foki ki Masitonia- Sopeta, 'Alisitako, Sekunio, Keio, Timote, Tikiko mo Talofiana.

Taloasi - Na'e fai 'a e **ako tohitapu** 'a Paula mo e **pakipaki ma** 'i he 'uluaki 'aho 'o e uike pea fai atu 'a e polokalama 'o fu'u loloa ne a'u ki he tu'uapo pea ne 'i ai ha talavou ko 'Utiko ne si'i mohe ta'utu pe he loloa 'o e polokalama. Ko e polokalama ne fai 'i he loki 'i 'olunga, pea si'i

to ai 'a 'Utiko 'o mate. Ne fai 'e Paula ha **mana** 'a ia ko 'ene fo'ohifo pe he sino 'o 'Utiko 'o ne lotu pea to e mo'ui si'i 'Utiko.

Mileto - Na 'e tu'uta 'a e fononga 'i Mileto pea fekau met ai 'a Paula ki 'Efeso ke ha'u kotoa 'a e kau Faifekau 'o e Siasi ki Mileto. Na 'e hoko heni ha **fakataha mahu'inga** ne fai 'e Paula mo e **kau Taki 'o e Siasi** 'i 'Efeso 'o fakamamafa'i 'e Paula ke nau tokanga ki honau fatongia fakatauhisipi, ko e tauhi 'a e fanga sipi 'a e 'Otua. Ko e fakataha ne fonu laumalie pea to e fonu lo'imata 'i he lea mavae ne fai 'e Paula he na'e ongo'i 'e he kau Taki ni hangehange ko 'enau fe'iloaki faka'osi pe eni mo Paula.

Sesalia - Na'e talitali lelei 'a Paula mo hono kau fononga 'e he 'Evangelic ko Filipe, na'e 'i ai hono ngaahi 'ofefine 'e toko fa, ne nau palofisai kotoa. Lolotonga 'enau 'i he 'api 'o Filipe ne 'aluange 'a e Palofia mei Siutea ko **'Akapusi**. Ne ha'u pe 'a 'Akapusi 'o to'o 'a e no'o 'o Paula, 'o ne **haTaki** 'a e ongo nima mo e ongo va'e 'o Paula, pea ne fakaha ko e me'a eni 'e hoko ki he tangata ni (Paula) 'i he'ene a'u ki Selusalema. Na'e tangi 'a e kakai 'i Sesalia 'o kole kia Paula ke 'oua te ne 'alu ki Selusalema. Na'e lea mamafa 'a Paula 'o kole kiate kinautolu ke 'oua te nau fakalotosi'i'i la he kuo pau ke ne 'alu, neongo 'e iku 'o mole ai 'ene mo'ui. Ne hoko atu leva 'a e fononga 'a Paula 'o a'u ki Selusalema.

4. KO E SIASI MO E TOKATELINE

- A. Fehu'i mo e Tali 2 vahe 20
- E. Sakalameniti 'o e 'Ohomohe
- F. Kovinanite

A. FEHU'I MO E TALI 2 VAHE 20 (Ko e Folofola 'a e 'Otua) - 2,3, 5, 8, 9 TAUMU'A:

Ke tokoni'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e teflto'i tokateline fekau'aki mo e Folofola 'a e 'Otua.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo tupulekina 'i he fanau ha mahu'inga'ia 'i he lau folofola.

1. **Ko e ha 'oku ui ai 'a e Tohitapu ko e Folofola 'a e "Otua?**
Koe 'uhi 'oku fou ai 'Ene fakaha Hono finangalo ki he kakai.
2. **Ko e ha hono fmangalo ko ia?**
'A e me 'a ke tau tui ki ai, 'a e me 'a ke taufai; pea mo e me 'a 'oku taau ke tau 'amanaki te Nefai ma 'atautolu.
3. **Ko e ha 'ene 'aonga kia kita tokotaha?**
Kefe 'ao mo au 'i he 'aho kotoape, 'o ako kita ki he totonu.
4. **Ko e ha 'a e anga. 'o hoto loto 'oku hoa mo 'ete lau folofola?**
Ko e loto angavaivai, mo e loto fakaongo, mo e tui; kae 'uma 'a 'a e loto kuo 'osi teu kefai ki hono ngaahi akonaki, 'i he tokoni 'a e 'Otua.
5. **Pea ka hill 'etau lau folofola pe fanongo ki ai, ko e ha ha'atau to e me'a ke fai?**
Ke fakalaulauloto ki ai, mo kumi tokoni mei he 'Eiki kefai ki ai.

E. SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE

Taumu'a

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e Sakalameniti 'o e 'ohomohe 'a e 'Eiki.
- Ke tokoni'i e fanau ke nau mahu'inga'ia pea ke nau tali 'a e Sakalameniti 'o e 'ohomohe 'a e 'Eiki

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo lava e fanau 'o fevahevahe'aki '1 he mahu'inga 'o e tali 'o e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe 'a e 'Eiki.

'UHINGA 'O E LEA SAKALAMENITI

Ko e 'uhinga 'o e lea Sakalameniti 'i he tui fakakalisitiane, ko e faka'ilonga ha mai, 'a ia kuo fekau'i 'e Kalaisi, ke fakahoko mai ai 'a e palomesi 'o e me'a 'oku 'ikai ha mo e tapuaki fakalaumalie.

SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE

'Oku ha 'i he ngaahi Kosipeli sio fakataha (Matiu 26:26-29, Ma'aka 14:22-25, Luke 22:14-20), 'a e folofola tonu 'a Sisu felave'i mo e 'ohomohe, 'o 'uhinga ko e ouau ke toutou fai. 'Oku to e poupu foki ki ai 'a Paula 'i he'ene 'Ipseli, IKolinito 11:23-25, ko e ngaue ke toutou fai ko e fakamanatu kia Sisu mo e ngaue ma'ongo'onga ne ne fai.

KO E 'ELEMENTI 'O E SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE

(Ma mo e Uaine)

Ko e fakatonulea 'oku tau tali mo tui ki ai, ko e "Ma mo e Uaine 'i he Sakalameniti 'o e 'Ohomohe, ko e fakafofonga ha mai 'o e sino mo e ta'ata'a 'o Kalaisi. Ko e pekia na 'e fai 'e Kalaisi, na'e ta tu'o taha pe ia ka ko 'etau fakamanatu 'i he Sakalameniti 'o e 'ohomohe, 'a e ngaue ma'ongo'onga na 'e fai 'e Sisu 'i he Kolosi, ko e ouau toputapu mo mamafa. Ko e ouau 'o e Sakalameniti 'o e 'ohomohe, 'oku faingata'a ke fakamatala'i fakanounou'i ka 'e tokoni 'a e ngaahi fakakaukau ko'eni, ke ne fakamaama kiate kitautolu 'a e fakakaukau mahu'inga 'o e 'Ohomohe 'a e 'Eiki.

- i. Ko e Sakalameniti 'o e 'ohomohe ko e **fakamanatu** 'o hange nai ko ha'atau fakamanatu 'a e Hala 'a ha Tu'i 'iloa. He kapau ko ha'atau fakamanatu ha tu'i 'iloa, ko 'etau fakamanatua pe mo lau lotoa 'a 'ene ngaahi ngaue ne fai 'i he kuohili. Ka 'oku makehe atu 'a 'etau fakamanatua 'e kitautolu 'a e pekia na'e fai 'e Sisu he ko e ngaue ia na'e fai 'i he kuohili, ka 'oku kei 'aulolongo mai hono ivi mo hono 'aonga 'o a'u mai kiate kinautolu 'oku kau 'i hono fakamanatua he'aho ni.

Ke 'etau ma'u 'a e ma mo e uaine ko 'etau fakahaa'i ia 'i he'etau tui ki he pekia na'e fai 'e Sisu pea 'oku hanga 'e he'etau tui ko ia 'o fakatafe mai 'a e ivi fakamo'ui 'o e pekia 'a Kalaisi ke tau 'inasi ai.

- ii. Ko e Sakalameniti 'o e 'ohomohe, ko hono **fakahaa'i** ia (Proclamation), 'o e pekia 'a Kalaisi (**IKolinito 11:26** - *'Ilonga ha 'amou kai 'a e maa ni mo iniu 'i he ipu, 'oku mou fakahaa 'a e pekia 'a e 'Eiki kae 'oua ke ne hoko mai*). Ko ia ko e ouau kakato 'o e Sakalameniti 'o e 'ohomohe, ko ha fo'i malanga fakataataa ia hono fakahaa'i 'o e pekia 'a Kalaisi. Ko e ouau 'oku fai 'e he Faifekau, ko e hiva fakahokohoko 'ofa 'oku fai 'e he kau hiva, ko e tu'u 'a e kakai 'o lue mai ki mu'a 'o tu'ulutui, ko e tufa 'e he Faifekau e ma mo e uaine mo e ngaahi lea kotoa 'oku fai 'e he Faifekau fakataha mo e lotu, ko e fo'i malanga fakataataa la 'o hono fakahaa'i e pekia 'a Kalaisi.

- iii. Ko e Sakalameniti 'o e 'ohomohe ko 'etau **'ia Kalaisi mo e 'iate kitautolu 'a Kalaisi (Sione 6:56** - *Ko ia 'oku ne keina hoku kakano, mo inu hoku toto, 'oku ne nofo ma 'u 'iate au, mo au 'iate ia. IKolinito 10:16* -*Ko e ipufakafeta 'i, 'a ia 'oku tafakatapui 'aki hafakafeta 'i, 'ikai ko e me 'a ia 'oku tau kautaha ai 'i he ta 'ata 'a 'o Kalaisi? Ko e ma 'oku taupakipaki, 'ikai ko e me 'a ia 'oku tau kautaha ai 'i he sino 'o Kalaisi?*)

'Oku tau tui ko 'etau 'ia Kalaisi mo e 'iate kitautolu 'a Kalaisi 'oku hoko mat ia 'i he¹ etau tui. Ko 'etau tui ki he pekia 'a Kalaisi, 'a e 'oku fakafofonga'i mat 'e he ma mo e uaine kuo tau tali, pea 'oku hanga 'e he'etau tui 'o fakahoko mat e ivi fakamo'ui 'o e pekia 'a Kalaisi kiate kitautolu.

- iv. Ko e Sakalameniti 'o e 'ohomohe ko e **fakaha'anga 'o e taha** 'a e kau Kalisitiane. (Matiu 5:23-25). Ko 'etau tali 'a e ma mo e uaine, ko 'etau fakahaa'i ia 'oku 'ikai ha 'a vahevahe 'iate kita mo hoto kaunga fononga. Hange ko ia 'oku ha 'ia Matiu 5:23-25, 'a e mahulinga ke tomu'a fakalelei mo hoto kainga pea te toki tali 'a e Sakalameniti.
- v. Ko e Sakalameniti 'o e ohomohe ko e fakahaa'i ia 'o 'etau **'amanaki 'inasi** 'i he keinanga'anga 'o e pule'anga 'o e 'Otua. Ko 'etau 'amanaki ko ia ki he hoko mai 'a e Pule'anga 'o e 'Otua, 'oku 'ikai ko 'etau nofo talitali pe ki ha'ane hoko mai 'i he kaha'u, ka ko'etau ngaue atu mo e 'amanaki ke tau 'inasi 'i he ngaahi tapuaki 'o hono pule'anga lolotonga 'etau mo'ui 'i mamani.
- vi. Ko 'etau **'inasi** ia he ma 'o e mo'ui (Sione 6:33-35). Ko 'etau ma'u 'a e ma mo e uaine, ko 'etau tali ia 'a Kalaisi 'i he tui pea fafanga ai 'etau tui mo fakamalohi'i ai 'etau mo'ui fakakalisitiane.
- vii. Ko 'etau **katoanga fakamalo** ki he 'Otua he ngaue kuo ne fai, tautautefito ki he huhu'i 'o etangata.
- viii. Ko 'etau fakahaa'i ia 'a 'etau tui 'o tukulolo 'o foaki 'etau mo'ui ma'ae 'Otua.
- ix. Ko 'etau kau 'i he Sakalameniti "o e 'Ohomohe 'a e 'Eiki ko e fakamanatu kiate kitautolu 'a e mo'ui, ngaue, pekia mo e toetu'u 'a Kalaisi kae'oua ke ne hoko mai. Ko 'etau manatu ki ai, ko e langa'anga ia 'etau 'amanaki lelei 'i he lolotonga mo e kaha'u 'o 'etau mo'ui. Na'e pekia 'a Kalaisi ke tau mo'ui, kuo ne toetu'u pea ke tau 'amanaki ai pea 'oku fafale 'a e Laumalie mo kitautolu ke momoi 'etau fononga met taimi ki 'Itaniti, met Mamani ki Hevani.

F. KOVINANITE 'I SAINAI, KOVINANITE HE KOLOSI

Taumu'a

- i. Ke 'ilo 'e he fanau 'a e taumu'a 'o e Kovinanite
- ii. Ke 'ilo 'e he fanau 'a e felave'i 'o e Kovinanite 'i Sainai, mo e Kovinanite na'e fai 'e Sisu he Kolosi.
- iii. Ke mahu'inga'ia 'a e fanau 'i he Kovinanite na'e fai 'e Sisu he Kolosi, mo 'ene felave'i mo 'enau mo'ui.

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

Kuo lava e fanau 'o fakafehoanaki 'a e Kovinanite 'i Sainai mo e Kovinanite 'i he Kolosi, pea fakafelave'i foki ki he'enau mo'ui.

Kovinanite - Ko e fefakapapau'aki 'i ha ongo tafa'aki 'e 2 ke na fetauhi'aki. Eg. Kovinanite he fai 'o ha mali.

Kovinanite mo e 'Otua - Ko e fefakapapau'aki 'a e tangata mo e 'Otua, ko e lelei ma'a e fa'ahinga 'o e tangata.

Kovinanite 'i Sainai	Kovinanite he Kolosi
I. Fai'aki 'a e toto 'o e pulu	I. Fai'aki 'a e ta'ata'a 'o Sisu ko e Lami Ta'e'ila mo ta'emele
II. Kakai 'Isileli pe mo e 'Otua	II. 'Ataa ki mamani kotoa (Sione 3:16)
III. Afuhi pe 'i tu'a	III. Tali ki loto 'i he tui (I Pita 1:18, 19)
IV. Ko e tauhi pe 'o e Konisitutone	IV. Ko e kamata'anga 'o e mo'ui fo'ou (2Kolmito5:17)
V. Fai 'i he toafa 'i Sainai	V. Fai 'i he Kolosi

Sione 3:16 — *He na 'e 'ofapehe 'a e 'Otua ki mamani, ko ia na 'a nefoaki hono 'alo tofupe taha nefakatupu, koe 'uhi ko ia kotoa pe 'oku tui pikitai kiate la, ke 'oua na 'a ne 'auha, ka e ma 'u 'a e mo 'ui ta 'engata.*

IPita 1:18, 19 - Ko ho 'omou 'ilo, na 'e 'ikaifai 'aki 'a e ngaahi me 'a 'auha, ha siliape ha koula, homou huhu 'i mei he anga ta 'e 'aonga ne tukufakaholo mai mei he matu 'a; ka na 'e fai 'aki ha ta 'ata 'a ma 'ongo 'onga, he ko e toto 'o ha lami ta 'emele mo ta 'e 'ila, ko e ta 'ata 'a 'o Kalaisi.

2Kolinito 5:17-Ko ia foki kapau 'oku 'ia Kalaisi ha taha ko e matu 'akifakatupufo 'ou ia; kuo mole e ngaahi me 'a 'o ono 'oho, uel Kuo nau hoko 'ofo 'ou.

5. HIVA

a. Himi 508 - veesi 1 mo e faka'osi

TAUMU'A:

- i. Ke 'ilo 'e he fanau 'a e lea 'o e Himi mo faka'uhinga'i ii. Ke lava 'a e fanau 'o talaloto 'i he 'aonga 'o e lea 'o e Himi ki he'enu mo'ui

e. Himi 442 ke tu'ungafasi'i veesi 1

Koau pe e he angahala

Na'e tala pe ke u 'alu atu

Kae hao 'i ho ta'ata'a

'A e hiamatea ko au

TAUMU'A:

- Ke fakalotolahi'i e fanau ki he hiva tu'ungafasi o Ke lava e fanau 'o talaloto fekau'aki mo e lea 'o e himi

TOKONI MA'AE FAILAUTOHI KI HONO SIOFI E TUPU FAKALAKALAKA FAKALAUMALIE 'A E FANAU:

Taumu'a:

1. Ke lava 'o tauhi ha fakamatala fekau'aki mo e mo'ui 'a e fanau he lolotonga e kalasi.
2. Ke ma'u ha fakafuofua totonu ki he ola 'o e ngaue'i 'o e Silapa.
3. Ke tokoni'i e fanau 'oku totonu ke tokoni'i fakalaumalie.

Ngaue ke fai -

1. Ke siofi taautaha e fanau 'i he lolotonga 'o e ngaahi kalasi mo 'enu to'onga mo'ui fakasosiale mo fakalaumalie 'o hiki ko e lekooti ke tauhi ke tokoni ke he'enu fakalalakaka fakalaumalie.
2. 'E lelei ke paasi 'a e lekooti ko 'eni ki he Taki 'o Potungae Talavou 'i he taimi 'e mavahe ai met he lautohi faka-Sapate pea 'alu met ai ki he ngaahi Potungae totonu 'a e Siasi ke hokohoko atu hono tokoni'i 'a e fanau ke tupulaki 'a 'enu mo'ui fakalaumalie.

KOE PALANI NGAUE KI HE SAPATE TAKITAHA

VAHEVAHE NGAUE FAKASAPATE		
SAPATE	LESONI	NGAUE KE FAKAHOKO
1	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Tali 'o Ssu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Himi 442 veesi 1 • Filipai 4:6 • Makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie • Fehu'i moe Tali – Fika 1 moe 2
2	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tali 'o Sisu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Himi 442 veesi 1 • Filipai 4:6 • Makatu'unga 'e 4 'oe mo'ui fakalaumalie • Talateu Mo'ui Fakatisaipale • Fehu'i moe Tali – 1 moe 2
3	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tali 'o Sisu 	<ul style="list-style-type: none"> • Himi 508 veesi 1 • Filipai 4:6 • Mo'ui Talangofau • Founa ki hono tali 'o Sisu
4	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Tali 'o Sisu - Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Himi 508 v. 1 mo e faka'osi • Filipai 4:6 • Hoko atu founa hono ali 'o Sisu/Pole'i e fanau • Mo'ui fakatisaipale • Fehu'i mo e Tali -3
5	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Lea moe 'Ulungaanga • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • 508 veesi 1 mo e faka'osi • 2 Timote 2:22 • Mo'ui 'apasia ki he 'Otua • Fale'i ki he Mo'ui – Toputapu e mo'ui • Fehu'i moe Tali – 1 ki he 3
6	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Lea moe 'Ulungaanga • T • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • 441 veesi 1 • 2 Timote 2:22 • Mo'ui 'apasia ki he 'Otua • Fale'i ki he Mo'ui – Ngaahi palopalema • Fehu'i mo e Tali – 1 ki he 3
7	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Lea moe 'Ulungaana • Tohitapu 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • 2Timote 2:22 • Mo'ui 'apasia ki he 'Otua • Fale'i ki he Mo'ui – Ngaahi palopalema • Tisaipale Mateaki (Talanoa 'o 'Eseta) - Talateu
8	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Lea moe 'ulungaanga • Tohitapu 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • 2Timote 2:22 • Fale'i ki he mo'ui – talaloto • Tisaipale Mateaki (Talanoa 'o 'Eseta)
9	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Tohitapu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Tisaipale Mateaki (Fakamanatu) • Mo'ui 'a Sisu – Kalusefai • Fehu'i mo e tali - 4

10	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Tohitapu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Mo'ui 'a Sisu – Telio moe Toetu'u • Fehu'i moe Tali – Fika 4
11	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi lauloto • Tohitapu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Mo'ui 'a Sisu – Fakamanatu • Fehu'i moe Tali – Fika 1 - 5
12	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tohitapu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Ngaue Fakatisaipale (Fononga hono 3 'a Paula) • Talateu Sakalameniti 'Ohomohe
13	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tohitapu • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Fononga hono 3 'a Paula (fakamanatu) • Sakalameniti 'Ohomohe
14	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Sakameniti 'Ohomohe (Fakamanatu) • Kovinanite
15	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tokateline • Fakamanatu 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Kovinanite (fakamanatu) • Fakamanatu
16	<ul style="list-style-type: none"> • Hiva • Veesi Lauloto • Tokateline 	<ul style="list-style-type: none"> • Ongo Himi • Ongo Veesi Lauloto • Sakalameniti 'Ohomohe (fakamanatu) • Kovinanite (fakamanatu)
17	<ul style="list-style-type: none"> • Fakamanatu 	<ul style="list-style-type: none"> • Fakamanatu

SAPATE 1

LESONI 'O E 'AHO: *TALI 'O SISU (MAKATU'UNGA 'E 4 'O E MO'UI FAKALAUMALIE)*

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA 442 VEESI 1** - Ke hiva ke kamata' aki e kalasi. Ke kamata e kalasi ke hiva 'i e himi 'oku faka 'amu ke nau ako
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO Filipai 4:6** - "Neongo pe ko e ha 'a e me 'a, 'oua te mou loto mo 'ua ai; ka 'i he me 'a kotoa pe tuku ke ha ki he 'Otua ho'o mou ngaahi kole, 'i he lotu mo e hufia, pea fai mo e fakafeta 'i. " (Ke lau 'a e veesi 'e he failautohi pea vahevahe ki hefanaii.)

Kapau 'e lava ke fakafasi 'e lelei 'aupito ki hono ako'i 'o e veesi lauloto

4. **Talateu ki he mahu'inga 'o e Folofola 'a e 'Otua** - Fehu'i mo e Tali Fika 1 mo e 2 ke mahu'inga 'ia e fanau 'i hono ako 'o e Veesi Lauloto.
5. **MAKATU'UNGA 'E FA 'O E MO'UI FAKALAUMALIE:**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke tokoni'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e ngaahi makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie.

ME'A KE FAI:

- Talateu e lesoni met he mahu'inga ki he tokotaha kotoa pe ke 'ilo ki he ngaahi makatu'unga 'o e fakalalakaka 'o e mo'ui fakalaumalie.
- Ke fakamatala'i 'a e makatu'unga 'uluaki ke mahino pea talanoa'i ke fakapapau'i 'oku mahino ki he fanau.
- Fakamatala'i 'a e makatu'unga hono 2 pea talanoa'i ke fakapapau'i 'oku mahino ki he fanau.
- Fakamatala'i 'a e makatu'unga hono 3 pea talanoa'i mo e fanau ke fakapapau'i 'oku mahino
- Fakamatala'i 'a e makatu'unga hono 4 pea talanoa'i mo e fanau ke fakapapau'i 'oku mahino
- Ka toe e taimi pea foki 'o talanoa'i 'a e ngaahi makatu'unga fakakatoa.

6. **Ke to e lau e veesi lauloto** - kapau na'e lava 'o fakafasi pea hiva'i

7. **HIVA** Himi 442 veesi 1-ako'i etu'ungafasi

8. **LOTU TUKU** - ha taha he fanau (ke vahe he kamata 'a e lautohi)

9. **Homework - Fehu'i mo e Tali 1 mo e 2, veesi lauloto - Filipai 4:6**

SAPATE 2

LESONI 'O E 'AHO: TALI 'O SISU (MAKATU'UNGA 'E 4 'O E MO'UI FAKALAUMALIE)

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** 442 VEESI 1 - Ke hiva ke kamata'aki e kalasi [*'E lelei kapau 'e hiva 'i hono tu 'ungafasi*]

2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. **VEESI LAULOTO Filipai 4:6** - "*Neongo pe ko e ha 'a e me 'a, 'oua te mou loto mo 'ua ai; ka 'i he me 'a kotoa pe tuku ke ha ki he 'Otua ho 'omou ngaahi kole, 'i he lotu mo e hufia, peafai mo efakafeta 'i.*"

(Ke lau 'a e veesi 'e he tokotaha 'o efanau, pea ne vahevahe ki he failautohi mo e toenga 'o efanau 'a e mahino ki ai 'a e veesi folofola.)

4. **MAKATU'UNGA 'E FA 'O E MO'UI FAKALAUMALIE:**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke tokoni'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e ngaahi makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie.

ME'A KE FAI

Fakamanatu e ngaahi makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie, pea vahevahe mo e fanau he makatu'unga takitaha ke fakapapau'i 'oku nau 'ilo'i 'a e ngaahi makatu'unga mo hono mahu'inga.

5. **MO'UI TALANGOFUA**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke fakalotolahi'i e fanau ke nau **mapule'i** kinautolu ke fakasino mat 'a e talangofua 'i he'enau mo'ui.

ME'A KE FAI

Ke talateu'i 'a e Mo'ui Fakatisaipale mo e mo'ui talangofua, pea fakafelave'i ki he fakamatala 'a e ngaahi makatu'unga 'e fa, ki he fekau'aki 'a e mo'ui talangofua mo e tali ke pule 'a Sisu he'ete mo'ui.

6. Vakai ki he ngaue mei 'api - veesi lauloto ke lau
7. Vakai ki he Ngaue mei 'apit - Fehu'i mo e Tali - 1 mo e 2
8. **HIVA** Himi 442 veesi 1 - tu'ungafasi
9. **LOTU TUKU** - ha taha he fanau (ke vahe he kamata 'a e lautohi)

SAPATE 3

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI TALANGOFUA, MO'UI FAKATISAIPALE

1. **HIVA** 508 VEESI 1 - Ke hiva ke kamata' aki e kalasi.
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO *Filpai 4:6*** - "*Neongo pe ko e ha 'a e me 'a, 'oua te mou loto mo 'ua ai; ka 'i he me 'a kotoa pe tuku ke ha ki he 'Otua ho 'omou ngaahi kole, 'i he lotu mo e hufia, peafai mo efakafeta 'i.*" (Ke lau 'a e veesi 'e he tokotaha pe fakakatoa pea talanoa 'i 'ofevahevahe 'aki 'a efailautohi mo efanau.)
4. **MO'UI TALANGOFUA, MO'UI FAKATISAIPALE:**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke ako'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e mahu'inga 'o e mo'ui talangofua 'i he Mo'ui 'a e Tisaipale.

ME'A KE FAI

- Ke toe talateu'i 'a e Mo'ui Fakatisaipale mo e mo'ui talangofua.
- Fakafelave'i ki he fakamatala 'a e ngaahi makatu'unga 'e fa, ki he fekau'aki 'a e mo'ui talangofua mo e tali ke pule 'a Sisu he'ete mo'ui.
- Ke fakamatala'i 'a e ngaahi 'ulungaanga 'o e tokotaha mo'ui fakatisaipale.

5. FOUNGA KI HONO TALI 'O SISU

TAUMU'A:

- Ke tokoni'i e fanau ke nau tui 'o tali 'a e me'a'ofa 'a e 'Otua mo 'ene tala'ofa

ME'A KE FAI

- Fakamatala'i 'a e ngaahi founga pe ngaahi sitepu ki hono tali 'o Sisu.
- Fevahevahe'aki mo e fanau ki he'enu mahino mo e a'usia fekau'aki mo e ngaahi me'a kuo 'osi ako'i, mo e talaloto ki he pole 'oku nau teuteu ki ai.
- Ka 'i ai ha taha 'oku fie pole'i 'e ne mo'ui ke tali 'a Sisu ke hoko ko e pule ki he'ene mo'ui, pea tukuange hano famgamalie.
- 'Oku fiema'u 'a hono tanumaki 'a e ngaahi laumalie 'oku nau pole mo e lotu

6. Ke to e lau e veesi lauloto
7. **HIVA** Himi 508 veesi 1 - Ke lau e veesi 'o e him ipea vahevahe 'a efanau ki he mahu 'inga 'o e lea 'o e him ipea fakama 'opo 'opo 'e he failautohi.
8. **LOTU TUKU** - ha taha he fanau kuo fai e pole
9. **Ngaue ke fai mei 'api - Fehu'i mo e Tali - Fika 3**

SAPATE 4

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI TALANGOFUA, MO'UI FAKATISAIPALE, POLE'1 E FANAU

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI -

1. Kuo lava e tamasi'i mo e ta'ahine kotoa pe 'o pole'i ke tali 'a Sisu ke pule he'ene mo'ui, 'o fakafou 'i ha'ane talaloto mo e fakaului.
2. Kuo mahino ki he fanau 'a e 'imisi 'o e talangofua, ko e mahu'inga'ia 'i he fekau mo e fai fatongia 'osikiavelenga. Ko e tali 'o Sisu ke pule he'ete mo'ui, ko e talangofua kakato.

NGAUE KE FAI

1. **HIVA** 508 VEESI 1 - Ke hiva ke kamata'aki e kalasi. *Fakamanatu 'a e fekau 'o e Himi ki he fanau.*
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO Filipai 4:6** - "*Neongo pe ko e ha 'a e me 'a, 'oua te mou loto mo 'ua ai; ka 'i he me 'a kotoa pe tuku ke ha ki he 'Otua ho 'omou ngaahi kole, 'i he lotu mo e hufia, pea fai mo efakafeta 'i.*" (Ke lau 'a e veesi fakakaloa pea vahevahe ha tokotaha na 'e te 'eki ke vahevahe ai.)
4. **MO'UI TALANGOFUA, MO'UI FAKATISAIPALE:**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke ako'i e fanau ke nau 'ilo'i 'a e mahu'inga 'o e mo'ui talangofua 'i he Mo'ui 'a e Tisaipale.

ME'A KE FAI

- Ke hoko atu hono fakamamafa'i 'a e Mo'ui Fakatisaipale mo e mo'ui talangofua, pea ke kei fakafelave'i ki he fakamatala 'a e ngaahi makatu'unga 'e fa, ki he fekau'aki 'a e mo'ui talangofua mo e tali ke pule 'a Sisu he'ete mo'ui.
- Ke fakamatala'i 'a e ngaahi 'ulungaanga 'o e tokotaha mo'ui fakatisaipale.

5. FOUNGA KI HONO TALI 'O SISU

TAUMU'A:

- Ke pole'i e mo'ui 'a e fanau ke nau tali 'a Sisu ki loto ki he'enu mo'ui, pea ke nau hoko ko hono kau muimui.

ME'A KE FAI

- Fakamatala'i 'a e ngaahi founga pe ngaahi sitepu ki hono tali 'o Sisu.
- To e fakamanatu e ngaahi makatu'unga 'e 4 'o e mo'ui fakalaumalie
- Fevahevahe'aki mo e fanau ki he'enu mahino mo e a'usia fekau'aki mo e ngaahi me'a kuo 'osi ako'i.
- Tukuange ke nau talaloto ki ha'anau a'usia pea mo e pole 'oku nau teuteu ki ai.
- Ko e taimi eni ke ke faka'osi ai 'a hono pole'i e fanau ke nau tali 'a Sisu ke pule he'eneau mo'ui pea ke nau hoko ko 'ene kau Tisaipale. (*Ko e taimi pelepelengesini eni kiate koe mo e ki 'i fanau, pea 'okufiema 'u ke ke tomu 'a lotu ki he momeniti ko eni, ke fakaha mai 'a efua lelei 'o ho 'o ngaue, 'i he mo 'ui 'a e fanau.*)
- 'Oku fiema'u 'a hono tanumaki 'a e ngaahi laumalie 'oku nau pole, mo e lotu ma'anautolu telia 'a e fononga'anga.

Ko kinautolu 'oku 'ikai ke pole 'i 'enu mo 'ui he 'osi 'a e lesoni ko eni, ke to e ngaue ki ai 'a e failautohi, ke 'ilo 'i 'a e tu 'unga fakalaumalie 'o e tokotaha takitaha.

6. **Ke to e lau e veesi lauloto** - *Fakamanatu e fekau 'o e veesi folofola.*

7. **Fakamanatu e fekau 'o e Fehu'i mo e Tali** - 1 mo e 2, Vakai ki he ngaue met 'api -Fehu'i mo e Tali - fika 3
8. **HIVA** Himi508 veesi faka'osi *Talanoa 'i efekau 'o e veesi himi ko eni.*
9. **LOTU TUKU** - Ke tali lotu 'a e fanau ko e tukupa kuo nau fai, pea toki faka'osi 'e koe Failautohi mo hufia 'a e fanau kuo pole'i 'enau mo'ui, mo fakalotolahi'I 'akinautolu 'oku kei fakaveiveiua.
10. **Ngaue ke fai mei 'api - Veesi lauloto - 2Timote 2:22**

SAPATE 5

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA/TOPUTAPU 'O E MO'UI

1. **HIVA** 508 veesi I - *Fakamanatu efekau 'o e veesi himi.*
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO 2 Timote 2:22** - "*Ka ko e ngaahi holi fakatalavou ke ke hold mei ai, ka ke tuli ki he ma 'oni 'oni, ki he tui, ki he 'ofa, pea ki hefe 'ofo 'ofani mo e kakai 'oku lotu ki he 'Eiki 'i he loto ma 'a. "* (Ke lau 'a e veesi 'e ha taha hefanau lautoh pea vahevahe mei ai.)
4. **MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e mo'ui 'apasia ki he 'Otua mo e ngaahi tapuaki 'oku nau ma'u mei ai.

ME'A KE FAI

- Fakamatala 'a e tupu'anga 'o e fo'i lea 'APASIA mo hono 'uhinga.
- Lau 'a e Saame 128 pea fakamatala'i ki he fanau 'a e ngaahi monu'ia te nau ma'u mei he Mo'ui 'Apsia ki he 'Otua.
- Lau 'a e fakamatala mei he tohi Senesi pea fakamatala 'o fekau'aki mo e mahu'inga ke mo'ui 'Apsia ki he 'Otua, he ko la na'a ne fakatupu 'a e me'a kotoa pe.
- Fa'u ha ngaahi fehu'i mei he Lesoni kuo fakahoko ke fakapapau'i 'oku mahino ki he fanau 'a e ako na'e fai.
- Vahevahe mo e fanau ki ha ngaahi me'a te nau fai ke mahino 'oku nau faka'apa'apa ('apasia) ki he 'Otua.

5. FALE'I KI HE MO'UI - TOPUTAPU 'O E MO'UI

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke mahu'inga'ia e fanau 'iate kinautolu ko e Kalauni 'o e me'a fakatupu 'a e 'Otua.
- Ke tokoni'i e fanau ke nau tauhi 'enau mo'ui ke ma'a, mo'ui lelei mo toputapu

ME'A KE FAI

- 'E lava ke fakamavahe'i 'a e tamaiki tangata mei he tamaiki fefine 'i he konga ko eni kapau 'oku fiema'u ke fai pehe.
- Talanoa mo e fanau ki he'enau 'ilo fekau'aki mo hono tauhi honau sino ke toputapu
- Fakamatala mei he silapa 'a e Toputapu 'o e Mo'ui.
- Lau 'a e fakamo'oni mei he Tohi Senesi ke fakamahino 'a e mahu'inga ke tauhi 'a e sino ke toputapu

- Fakamamafa'i ki he fanau 'a e 'uhinga "oku nau hoko ai ko e Kalauni 'o e me'a fakatupu 'ae 'Otua.
- Talanga'i 'a e ngaahi fehu'i 'oku ha he Tohi Silapa.

6. Ke to e lau e veesi lauloto - Talanoa ki hefekau 'o e veesi folofola

7. Fakamanatu e Fehu'i mo e Tali 1, 2, mo e 3

8. HIVA Himi 442 veesi 1-tu'ungafasi

9. Hiva Himi 508 veesi faka'osi - *Hiva mo fakalaulauloto ki he lea 'o e veesi himi mo hono fekau.*

10. LOTU TUKU - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau na'e ului pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enua mo'ui.

11. Ngaue ke fai mei 'api - Veesi Lauloto, Fehu'i mo e Tali 1-3

SAPATE 6

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA/NGAAHI PALOPALEMA

1. HIVA 442 VEESI 1 - Ke hiva tu'ungafasi ke kamata' aki e kalasi.

2. LOTU Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. VEESI LAULOTO 2Timote 2:22 - *"Ka ko e ngaahi holi fakatalavou ke ke kola mei ai, ka ke tuli ki he ma 'oni 'oni, ki he tui, ki he 'ofa, pea ki hefe 'ofo 'ofani mo e kakai 'oku lotu ki he 'Eiki 'i he loto ma 'a. "* (Ke lau 'a e veesi 'e ha taha hefanau pea vahevahe mei ai.)

4. MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e mo'ui 'apasia ki he 'Otua mo e ngaahi tapuaki 'oku nau ma'u mei ai.

ME'A KE FAI

- Fakamanatu 'a e fakamatala na'e fai he uike kuo'osi.
- Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino
- Faka'ataa ke fehu'i e fanau ha fa'ahinga me'a pe 'oku nau fiema'u ke 'ilo fekau'aki mo e mo'ui 'apasia ki he 'Otua.

5. FALE'I KI HE MO'UI - NGAHI PALOPALEMA 'O E MO'UI

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke tokoni'i e fanau ki he ngaahi founga 'e lava ke tokoni kiate kinautolu 'i he taimi 'oku nau palopalema ai.

ME'A KE FAI

- 'E lava ke fakamavahe'i 'a e tamaiki tangata mei he tamaiki fefme 'i he kongā ko eni kapau 'oku fiema'u ke fai pehe.
- Talanoa mo e fanau ki he'enua 'ilo fekau'aki mo ha ngaahi palopalema 'oku nau 'ilo
- Lau 'a IKolinito 3:16,17 - 'Oku 'ikai te mou 'ilo ko e Temipale 'o e 'Otua 'a kimoutolu, pea 'oku f ale 'iate kimoutolu 'a e Laumalie 'o e 'Otua? Ka maumau 'i 'e ha taha 'a e temipale 'o e 'Otua, 'e maumau 'e he 'Otua 'a e tokotaha ko ia, he ko e temipale 'o e 'Otua 'oku toputapu, pehefoki mo kimoutolu "

- Fe vahevahe'aki he potu folofola 'i 'olunga pe ko e ha 'ene 'uhinga ki he fanau.
  - Fakamatala ki he Kava malohi mo e faito'o kona tapu (mei he tohi silapa)
  - Talanoa ki he ngaahi maumau 'oku hoko meihe ma'u 'o e kava malohi mo e faito'o kona tapu.
  - Fai 'a e fale'i mei he tohi silapa - talanoa he ngaahi fakamo'oni fakafolofola
  - Talanga'i mo e fanau 'a e lau 'a e folofola ki he me'a 'oku totonu ke fai.
  - Fai ha'o akonaki fakafa'e/fakatamai ki he fanau
6. Ke to e lau e veesi lauloto - Akonaki mei he veesi folofola.
7. Akonaki mei he Fehu'i mo e Tali - 1 - 3
8. **HIVA** Himi 442 veesi 1 -tu'ungafasi
9. **Hiva** Himi 508 veesi 1
10. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

SAPATE 7

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA/NGAAHI PALOPALEMA

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI

Kuo tupulekina 'i he fanau 'a e mo'ui 'apasia ki he 'Otua na'a ne fakatupu kinautolu, 'o fakasino mai 'i he'enau to'onga mo'ui 'i he falelotu mo ha feitu'u pe.

Kuo tupulekina 'i he fanau ha mahu'inga'ia 'i honau sino ko e tempale 'i ha'anau talaloto 'i he lea mo e hiki tohi.

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi508veesi 1.
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO 2 Timote 2:22** - "*Ka ko e ngaahi holi fakatalavou ke ke hold mei ai, ka ke tuli ki he ma 'oni 'oni, ki he tui, ki he 'ofa, pea ki hefe 'ofo 'ofani mo e kakai 'oku lotu ki he 'Eiki 'i he loto ma 'a.*" (Ke lau 'a e veesi 'e ha taha he fanau pea vahevahe mei ai.)
4. **MO'UI 'APASIA KI HE 'OTUA**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e mo'ui 'apasia ki he 'Otua mo e ngaahi tapuaki 'oku nau ma'u mei ai.

ME'A KE FAI

- Fakahoko ha ki'i tesi ke vakai'i mo fakapapu'i 'oku mahino 'a e ngaahi talanoa 'o e uike kuo 'osi.
- Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino
- Faka'ataa ke fehu'i e fanau ha fa'ahinga me'a pe 'oku ne fiema'u ke 'ilo fekau'aki mo e mo'ui 'apasia ki he 'Otua.

5. **FALE'I KI HE MO'UI - KO E TAPAKA MO E TAONAKITA**

TAUMU'A:

- Ke tokom'i e fanau ki he ngaahi founa 'e lava ke tokoni kiate kinautolu 'i he taimi 'oku nau palopalema ai.

ME'A KE FAI

- Lau 'a 1Kolinito 3:16,17 - *'Oku 'ikai te mou 'ilo ko e Temipale 'o e 'Otua 'a kimoutolu, pea 'okufale 'iate kimoutolu 'a e Laumalie 'o e 'Otua? Ka maumau 'i 'e ha taha 'a e temipale 'o e 'Otua, 'e maumau 'e he 'Otua 'a e tokotaha ko ia, he ko e temipale 'o e 'Otua 'oku toputapu, pehefoki mo kimoutolu "*
- Kapau na'e 'i ai ha fanau na'e li'aki he Sapate kuo 'osi, pea fevahevahe'aki mo kinautolu he potu folofola 'i "olunga.
- Fakamanatu 'a e kovi 'o e kava malohi mo e faito'o kona tapu
- Fakafehu'i ki he fanau fekau'aki mo e kovi 'o e tapaka ki he sino
- Talanoa mo e fanau ki he tapaka mo 'ene fakatu'utamaki (met he tohi silapa)
- Fakafehu'i ki he fanau fekau'aki mo 'enau 'ilo ki he taonakita
- Fevahevahe'aki kihe 'uhinga 'o e taonakita
- Fai 'a e fale'i mei he tohi silapa - talanoa he ngaahi fakamo'oni fakafolofola
- Talanoa ki he talaloto 'a e tokotaha na'e feinga taonakita pea 'ikai ke lava (mei he tohi silapa)
- Kapau 'oku kei taimi pea talateu e talanoa 'o 'Eseta, ko e "Tisaipale Mateaki"

6. Ke to e lau e veesi lauloto

7. **HIVA** Himi 442 veesi 1-tu'ungafasi

8. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi

9. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

SAPATE 8

LESONI 'O E 'AHO: TALALOTO/TISAIPALE MATEAKI

'I HE FAKA'OSINGA 'O E LESONI

Kuo tupulekina 'i he fanau ha mahu'inga'ia 'i honau sino ko e temipale 'i ha'anau talaloto 'i he lea mo e hiki tohi.

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi508 veesi 1.

2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. **VEESI LAULOTO 2 Timote 2:22** - *"Ka ko e ngaahi holi fakatalavou ke ke hola mei ai, ka ke tuli ki he ma 'oni 'oni, ki he tui, ki he 'ofa, pea ki hefe 'ofo 'ofani mo e kakai 'oku lotu ki he 'Eiki 'i he loto ma 'a. "* (Ke lau 'a e veesi 'e ha taha he fanau pea vahevahe mei ai.)

4. FALE'I KI HE MO'UI [TALALOTO]

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke lava e fanau 'o fakahaa'i mei honau loto 'a 'enau mahu'inga'ia 'iate kinautolu ko e "Kalauni 'o e me'a fakatupu 'a e 'Otua", mo e mahu'inga'ia honau sino ko e "Temipale 'o e 'Otua"

ME'A KE FAI

- Ke fa'iteliha e fanau pe tenau talaloto lea pe hiki tohi, pe ko e fakakulupu 'o fa'u ha skit pea fakama'opo'opo'aki 'a e talaloto
- 'Oku 'i ai e fanau te nau lava ange 'o hiki mai honau loto 'i ha pepa.
- Ke talanoa taautaha mo e fanau fekau'aki mo 'enau talaloto ('i ha taimi kehe, ke faka'apa'apa'i 'a e loto 'o e tokotaha kotoa pe).
- Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino.

5. KO E TISAIPALE MATEAKI (TALANOA 'O 'ESETA)

TAUMU'A:

- Ke mahino ki he fanau 'a e ngaue mahu'inga na'e fai 'e Kuini 'Eseta ma'a e kakai Siu
- Ke mahino ki he fanau 'a e mahu'inga 'o ha fatongia kuo ui kinautolu ki ai

ME'A KE FAI

- Talanoa mei he puipuitu' a ' o e talanoa mo hono talateu
- Talanoa'i e talanoa 'o 'Eseta (mei he Tohi Silapa)
- Fakafehu'i ki he fanau mei he talanoa
- Vahevahe mai e fanau fekau'aki mo e mo'ui 'a 'Eseta
- Fehu'i taautaha ki he fanau ke nau vahevahe e me'a mahu'inga 'oku nau ma'u mei he talanoa.

6. Ke to e lau e veesi lauloto

7. **HIVA** Himi 442 veesi 1-tu'ungafasi

8. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi

9. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

SAPATE 9

LESONI 'O E 'AHO: TISAIPALE MATEAKI /MO'UI 'A SISU

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi 508 veesi 1.

2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. **VEESI LAULOTO** *Filipai 4:6*

4. **FAKAMANATU TALANOA 'O 'ESETA**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Kuo lava e fanau ke fifili pe kuo fili kinautolu 'e he 'Otua ke nau mo'ui ma'a na.

ME'A KE FAI

- Ke to'o me'a lalahi mei he talanoa 'o 'Eseta 'o fevahevahe'aki ai mo e fanau.
- Talaloto ha a'usia 'a e fanau he fakahoa ki he mo'ui 'a 'Eseta
- Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino

5. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi (fakalaululoto ki he lea 'o e him!)

6. **MO'UI 'A SISU** - KO E KALUSEFAI

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko fekau'aki mo Sisu he'ene pekia

ME'A KE FAI

- Talanoa 'o e Kalusefai Konga 1 - Ngaahi kolosi
- Talanoa ki he konga 2 - Ko e fononga ki Kalevale
- Talanoa ki he konga 3 - Ko e Kalevale
- Talanoa ki he konga 4 - Ko e Fitu'i Folofola mei he Kolosi
- Ko e Telio

7. **Ke lau e veesi lauloto** - 2Timote 2:22

8. **HIVA** Himi 442 veesi 1 - tu'ungafasi

9. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi

10. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

11. **Ngaue ke fai mei 'api - Fehu'i mo e Tali - Fika 4**

SAPATE10

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI 'A SISU - KO E PEKIA MO 'ENE TOETU'U

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi508 veesi 1.

2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. **VEESI LAULOTO** *Filipai 4:6*

4. **FAKAMANATU** NGAAHI ME'A MAHU'INGA 'I HE KALUSEFAI

Taumu'a e Lesoni:

- Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko fekau'aki mo Sisu he'ene pekia

ME'A KE FAI

- Ke fakafehu'i fekau'aki mo 'enau manatu ki he Konga 1 - Konga 5
- Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino

5. **MO'UI 'A SISU - KO 'ENE TOETU'U**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke 'ilo'i 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko fekau'aki mo e Toetu'u 'a Sisu

Me'a ke fai

- Fakamatala ki he Toetu'u 'a Sisu
- Talanoa mo e tali fehu'i
- Faingamalie ke nau vahevahe pe talaloto ki he mahu'inga 'o e Pekia mo e Toetu'u 'a Sisu

6. **Fehu'i mo e Tali** - Fika 4 - *Ke talanoa 'i 'a efekau 'o efehu 'i*

7. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi (fakalaululoto ki he lea 'o e himi)

8. **Ke lau e veesi lauloto** - 2 Timote 2:22

9. **HIVA** Himi 442 veesi 1 - tu'ungafasi
10. Hiva Himi 508 veesi faka'osi
11. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.
12. **Ngaue ke fai mei 'api - Fehu'i mo e Tali - Fika 5**

SAPATE 11

LESONI 'O E 'AHO: MO'UI 'A SISU - KO E PEKIA MO 'ENE TOETU'U

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi 508 veesi 1 mo e faka'osi.
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO *Filipai 4:6***
4. **FAKAMANATU NGAHI ME'A MAHU'INGA 'I HE KALUSEFAI MO E TOETU'U**

Taumu'a e Lesoni:

- Ke tokoni'i e fanau ke lava 'o talaloto fekau'aki mo e mahino kia nautolu 'a e mahu'inga 'o e Pekia mo e Toetu'u 'a Sisu

ME'A KE FAI

- Ke fakafehu'i fekau'aki mo 'enau manatu ki he talanoa 'o e Kalusefai
  - Ke fakafehu'i fekau'aki mo 'enau manatu ki he talanoa 'o e Toetu'u
  - Fakamahino ha ngaahi me'a 'oku kei ta'emahino
  - Faingamalie ke nau vahevahe 'i he felave'i 'a e Pekia mo e Toetu'u 'a Sisu ki he tangata
  - Ko e ha ha'o fa'ahinga ngaue 'e fiema'u ke fakahoko fekau'aki mo e lesoni
5. **Fehu'i mo e Tali** - Fika 1 ki he 5 - Ke talanoa 'i 'a efekau 'o e ngaahi fehu 'i
  6. **Hiva** Himi 508 veesi faka'osi (fakalaululoto ki he lea 'o e himi)
  7. **Ke lau e veesi lauloto** - 2 Timote 2:22
  8. **HIVA** Himi 442 veesi 1 - tu'ungafasi
  9. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.
  10. **Ngaue ke fai mei 'api - Teuteu ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e ngaahi lesoni kuo 'osi ako'i, ko 'enau ngaue ke fai pea ke nau 'omai ke mou vahevahe ki ai he Sapate kaha'u**

SAPATE 12

LESONI 'O E 'AHO: NGAUE FAKATISAIPALE - FONONGA MISINALE HONO TOLU 'A PAULA

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi 508 veesi 1 mo e faka'osi.
2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
3. **VEESI LAULOTO *Filipai 4:6***
4. **FONONGA MISINALE HONO TOLU 'A PAULA**

Taumu'a e Lesoni:

- Ke 'ilo 'e he fanau 'a e ngaahi me'a mahu'inga na'e hoko 'i he fononga hono tolu 'a Paula

ME'A KE FAI

- Ke fai 'a e talanoa ki he fononga misinale hono tolu 'a Paula (mei he Silapa)
- Fakamamafa'i 'a e ngaahi me'a mahu'inga 'i he feitu'u kotoa pe 'o e fononga
- Fakamamafa'i 'a e mahu'inga 'o e ngaue na'e fai 'e Paula
- Ke fakafehoanaki 'a e ngaue fakatisaipale mo e mahino kuo nau ma'u 'i he Fehu'i mo e Tali
- Ke fakafehoanaki mo e Mo'ui Fakatisaipale (mo'ui talangofua)
- Ko e ha ha'o fa'ahinga ngaue 'e fiema'u ke fakahoko fekau'aki mo e lesoni

5. Talateu e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe

6. Hiva Himi 442 - Tu'ungafasi

7. Ke lau e veesi lauloto - 2 Timote 2:22

8. LOTU TUKU - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

9. Ngaue ke fai mei 'api - Fakakulupu ki he ngaahi feitu'u takitaha na'e fononga ai 'a Paula 'o fa'u skit

SAPATE 13

LESONI 'O E 'AHO: SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE

NGAUE KE FAKAHOKO:

- 1. HIVA** Himi 508 veesi 1 mo e faka'osi.
- 2. LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi
- 3. VEESI LAULOTO** *Filipai 4:6*
- 4. FAKAMANATU E FONONGA MISINALE HONO TOLU ' A PAULA**

Taumu'a e Lesoni:

- Ke ako 'a e fanau met he falala 'Otua 'a Paula 'o ne ikuna ai 'a e ngaahi ta'au hono tu'uaki 'o e Kosipeli

ME'A KE FAI

- Ke fakahoko 'a e ngaahi skits fakakulupu na'e 'osi vahevahe he uike kuo 'osi
- Ke talaloto fakakulupu ki he a'usia 'o e fekau 'o e skit na'e fa'u
- Fakama'opo'opo e skit takitaha he mahu'inga 'o e fekau ke fakahoko mo e falala 'Otua hange ko la na'e fakahoko 'e Paula
- Ko e ha ha'o fa'ahinga ngaue 'e fiema'u ke fakahoko fekau'aki mo e lesoni na'e 'ikai ke malava

5. SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke mahino ki he fanau 'a e 'uhinga 'o e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe

ME'A KE FAI

- Fakamatala'i e 'uhinga 'o e Sakameniti

- Fakamatala tahataha e ngaahi 'elemeniti 'o e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe
- Fakafehu'i ke mahino kuo mahino 'a e ngaahi 'elemeniti 'o e 'Ohomohe
- Mateuteu ke talai ha ngaahi fehu'i fekau'aki mo e Lesoni

6. **Hiva** Himi 442 - Tu'ungafasi

7. **Ke lau e veesi lauloto** - 2 Timote 2:22

8. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

9. **Ngaue ke fai mei 'api - Fa'u 'esei ki he taumu'a - "Ko e Mahu'inga kia au 'a e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe"**

SAPATE14

LESONI 'O E 'AHO: KOVINANITE 'I SAINAI/KOVINANITE HE KOLOSI

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi 508 veesi 1 mo e faka'osi.

2. **LOTU** Ke fakahoko'eheFailautohi

3. **VEESI LAULOTO** *Filipai 4:6*

4. **FAKAMANATU E SAKALAMENITI 'O E 'OHOMOHE**

Taumu'a e Lesoni:

- Ke tokoni'i e fanau ke nau mahu''inga'ia pea ke tali 'a e Sakalameniti 'o e 'Ohomohe 'a e 'Eiki

ME'A KE FAI

- Fakamanatu e ngaue 'o e uike kuo 'osi
- Sio ki he ngaahi 'esei 'a e fanau ki he'enau a'usia takitaha
- Manatu'i ko 'enau talaloto taautaha pea ke faka'apa'apa'i 'enau talaloto
- Kapau te nau loto ke lau ki he toenga 'o e kalasi pea fai pehe pea ka 'ikai pea lekooti takitaha ki ha pepa ke ke vakai ki ai 'a mui

5. **KOVINANITE**

Taumu'a 'o e Lesoni

- Ke 'ilo 'e he fanau 'a e taumu'a 'o e Kovinanite
- Ke 'ilo 'e he fanau 'a e felave'i 'a e Kovinanite 'i Sainai mo e Kovinanite na'e fai he Kolosi

ME'A KE FAI

- Fakafehu'i ki he mahino kia nautolu 'a e 'uhinga 'o e fo'i lea Kovinanite
- Talanoa ki he sipinga Kovinanite 'oku ke a'usia - Kovinanite 'a e tangata
- Fakamatala'i 'a e Kovinanite mo e 'Otua
- Fakamatala ki he Kovinanite 'i Sainai
- Fakamatala ki he Kovinanite 'i he Kolosi
- Fakafehoanaki e ongo Kovinanite
- Fakamo'oni met he ngaahi fakamo'oni fakafolofola

- Fakama'opo'opo ki hono fakafehoanaki 'o e ongo Kovinanite ki he mo'ui 'a e tangata mo e mahu'inga 'o hono tauhi 'o e Kovinanite.

6. **Hiva** Himi 442 - Tu'ungafasi

7. **Ke lau e veesi lauloto** - 2 Timote 2:22

8. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

9. **Ngaue ke fai mei 'api - Ke fokotu'u atu ki he fanau ha ngaue ke fai mei 'api**

SAPATE 15

LESONI 'O E 'AHO: KOVINANITE 'I SAINAI/KOVINANITE HE KOLOSI

NGAUE KE FAKAHOKO:

1. **HIVA** Himi 508 veesi 1 mo e faka'osi.

2. **LOTU** Ke fakahoko 'e he Failautohi

3. **VEESI LAULOTO** *Filipai 4:6*

4. **FAKAMANATU E KOVINANITE 'I SAINAI/KOVINANITE HE KOLOSI**

Taumu'a e Lesoni:

- Ke mahu'inga'ia 'a e fanau 'i he Kovinanite na'e fai 'e Sisu he kolosi, mo 'ene felave'i mo 'enau mo'ui.

ME'A KE FAI

- Fakamanatu e ngaue 'o e uike kuo 'osi
- Vahevahe mo e fanau 'i he'enau a'usia
- Fa'iteliha pe ko e ha ha me'a ke mou to e fai.

5. **Hiva** Himi 442 - Tu'ungafasi

6. **Ke lau e veesi lauloto** - 2 Timote 2:22

7. **LOTU TUKU** - Ke fakahoko 'e he taha 'o e fanau pea hufia ke 'aonga 'a e lesoni kuo ako'i ki he'enau mo'ui.

SAPATE 16

Ke fakamanatu ha ngaahi lesoni 'oku fiema'u ke fakamanatu pe ko e vakai ki ha ki'i sivi'i e fanau he ngaahi lesoni kuo ako'i